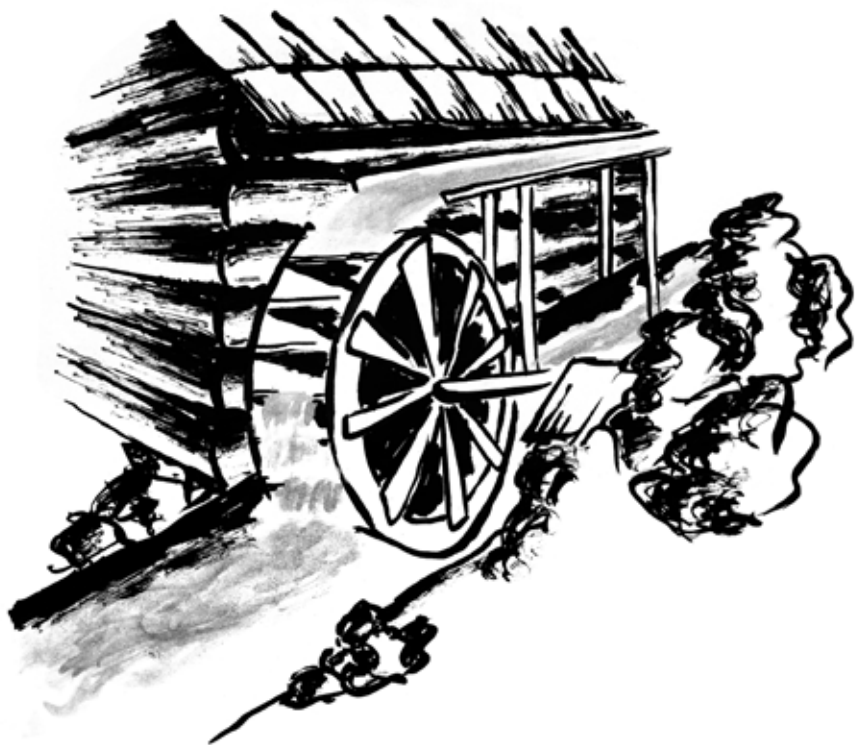

Pracovitá voda

Derivační kanály, vodní náhony a strouhy
v Rožnovské brázdě.

RICHARD SOBOTKA

Richard Sobotka

Pracovitá voda

Derivační kanály, vodní náhony a strouhy
v Rožnovské brázdě.

Kde pramení řeka Bečva

Povídání o vodě

Voda je zázračná kapalina. Potřebujeme ji k životu. Vždyť z osmdesáti procent jsme také voda. Denně jí zkonzumujeme kolem tří litrů. Používáme vodu k osobní hygieně, ale také k provozování nejrůznějších sportů. Voda je příjemná. Potěší jako déšť, který vsákne do půdy, zavlaží rostliny, odtéká jako řeka a po čase se znovu vrací od vzdálených moří, třeba až z druhé poloviny zeměkoule v podobě oblaků.

Voda v pevném skupenství jsou křehké a krásné vločky s pravidelným hvězdicovým rozvětvením. Nebo jako led. Co radosti přináší. A přece postačí, aby se teplota nepatrně zvýšila nad onen zázračný předěl a sněh i led taje a mizí.

Voda je také nebezpečná, když se v důsledku náhlého tání sněhu o jarních měsících, nebo za vytrvalých deštů nakupí, když jí je příliš mnoho, koryta potoků a řek nestačí odvést vodní přívaly. Tehdy se naplno projeví dravá vlastnost vody. Podemílá břehy, strhává stromy, boří mosty i lidská obydlí.

Před rozvášněnou vodou není úniku. Její síla je obrovská. Jeden litr vody má hmotnost jednoho kilogramu. A když se těch litrů žene rozdivočelou řekou v množství třeba až 400 metrů kubických za sekundu (jeden kubický metr je 1000 litrů, tedy tisíc kilogramů, neboli jedna tuna), pak je dynamická síla běhuté vody nepředstavitelná.

Voda je však také pracovitá. Zkrocena lidským umem je pilná a výkonná. Roztáčí turbíny elektráren. Uvádí do chodu soukolí mlýna, zvedá v kovárně buchar, pohybuje pilou na řezání dřeva, lisuje olejnatá semena a rozhybá i jiné stroje. Takto proměňuje svou velkou energii na užitečnou práci.

A právě za to máme vodu – pomocníka - rádi a chováme k ní náležitou úctu.

Vodu nalézáme v přírodě v podobě pramenů a studánek. Chceme-li se napít, musíme se vodě uklonit, nebo dokonce pokleknout, abychom ji mohli nabrat do misky utvořené spojením dlaní. Alespoň takto jí ve vši pokore vzdáváme dík.

Řeka Bečva

Řeka Bečva je největším levým přítokem řeky Moravy. Svým 120,2 km dlouhým tokem z povodí o rozloze 1627 km čtverečních odvádí každou vteřinu 18 krychlových metrů vody. V horní části v délce 70 km má řeka

Bečva dvě „zdrojnice“: Vsetínskou Bečvu a Rožnovskou Bečvu. Ty slévají své vody v intravilánu Valašského Meziříčí (Rožnovská Bečva se vlévá zprava do Vsetínské Bečvy) a dále odtékají pod názvem Bečva. Přitom Vsetínská Bečva je považována za hlavní tok, je totiž delší o šedesát procent, má větší počet přítoků, větší povodí a více vody.

Vsetínská Bečva, dříve zvaná Horní, pramení na svazích Trojačky (938 m) v nadmořské výšce asi 880 m. Její tok je 59,5 km dlouhý, zprava přijímá 37 přítoků (nejdelší je říčka Bystřice 21 km dlouhá), a zleva 19 přítoků (nejdelší je řeka Senice 31 km dlouhá). Průměrný spád Vsetínské Bečvy je 10,4 m

na 1 km vodního toku. Roční teplotní průměr vody je 9,6 stupňů C (minimální teplota 0, maximální 30 stupňů C /v r. 1952/).

Pramen Rožnovské Bečvy.

Rožnovská Bečva, dříve zvaná Dolní, pramení na severních svazích Vysoké (1024 m) asi 1 000 m n. m. Její tok je 37,6 km dlouhý. Protéká Rožnovskou brázdou. Zprava přijímá 32 krátkých přítoků (nejdelší z nich nedosahuje ani 7 km délky). Levých přítoků je celkem 28. Průměrný spád Rožnovské Bečvy je 19 m na 1 km vodního toku. Roční teplotní průměr vody je 7,5 stupňů C (nejnižší teplota 0 stupňů C, nejvyšší 20 stupňů C); nižší naměřené hodnoty jsou dány tím, že voda v Rožnovské Bečvě byla měřena v mnohem vyšší nadmořské výšce.

Řeka Bečva vzniká v jihozápadní části Valašského Meziříčí v nadmořské výšce 284,41 m soutokem Vsetínské a Rožnovské Bečvy. V místě soutoku má Bečva koryto široké 35 m, spád 1,61 promile a průměrný roční průtok 13,1 metrů krychlových za sekundu (v místě

Řeka Rožnovská Bečva.

soutoku má Vsetínská Bečva průtok 9,21 m krychlových za sekundu a přivádí vody z povodí 734,39 km čtverečních, kdežto Rožnovská Bečva má průtok u ústí 3,92 m krychlových za sekundu a přivádí vody z povodí o ploše 988,72 km čtverečních).

Vsetínská i Rožnovská Bečva jsou toky velmi vodné, nejvíce vody mívají v dubnu (někdy už v březnu). V nejsušších obdobích jejich koryto vysychá.

Krotké řeky však mohou za nepříznivých klimatických podmínek, například za vydatných dešťů průtok mnohonásobně zvýšit. Na hydrologické stanici ve Valašském Meziříčí–Krásně zaznamenali nejmenší průměrný roční průtok 0,10 metrů krychlových za sekundu, průměrný průtok 3,75 m krychlových za sekundu, ale maximální průtok 234,0 metrů krychlových za sekundu.

Povodí Moravy

O vodní toky pečuje na Moravě „Povodí Moravy“. Vzniklo k 1. 7. 1966. Od 1. 1. 1969 byl zřízen samostatný podnik Povodí Moravy Brno, podnik pro provoz a využití vodních toků. Dne 1. 1. 1988 byl zřízen Státní podnik, ten byl v roce 1993 nahrazen státní příspěvkovou organizací a ta od 1. 1. 1994 akciovou společností.

Podle zakládací listiny je základní činností Povodí Morava provoz a údržba vodních toků a vodohospodářských objektů a zařízení na nich. Také zajištění dodávky z vodních toků a nádrží v rozsahu vodoprávních povolení.

Povodí Morava vykonává svou činnost na převážné části Moravy na ploše 21 423 km čtverečních.

Dominujícím úkolem povodí Moravy je ochrana před škodlivými účinky vod, zejména protipovodňová ochrana.

Horní tok Rožnovské Bečvy.

Jak všechno začalo

Prapůvodně byl problém docela jinde, než u vody. Totiž šlo o způsob zpracování obilovin, které jsou odnepaměti důležité pro obživu.

Obiloviny jsou zemědělské plodiny, rostliny z čeledi lipnicovitých, které se pěstují pro zrna, neboli obilky. Dnes jde o celé odvětví rostlinné výroby, zabývající se pěstováním obilnin a jejich šlechtěním. Ty tvoří základ naší obživy.

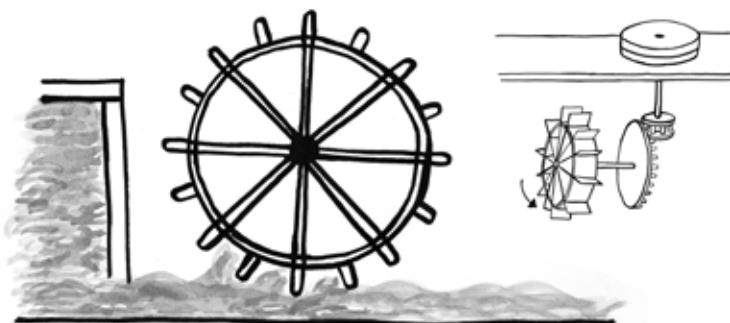
Zpracování obilí má v současnosti průmyslový charakter a málokomu při koupi pečiva v pekařství nebo v supermarketu napadne co to dá práce, než se dostane houska v krámě na pult.

V čase 2500 let před našim letopočtem lidé zpracovávali obilky pomocí ručního mlýnu, který představovaly dva kameny pro mletí obilí. Práce to byla namáhavá, avšak vynalézavost lidská je bez hranic. Lidé začali využívat přírodní energii, která pomohla udělat více práce s menším úsilím.

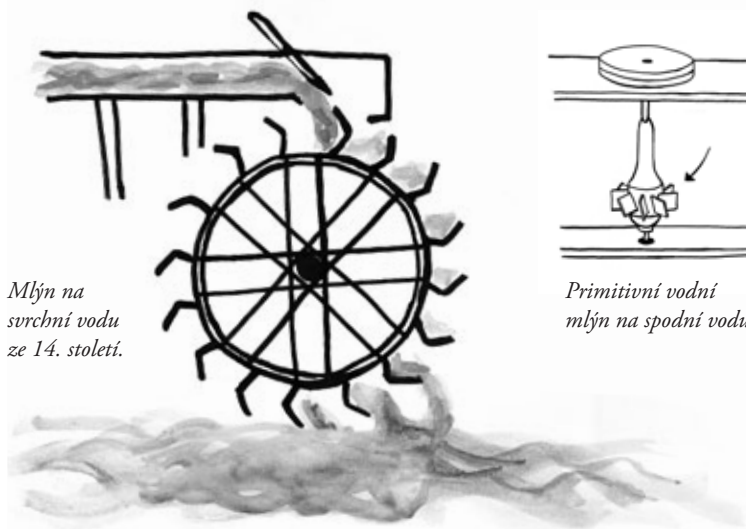
Přibližně před 2100 lety vynalezli lidé žijící v hornatých oblastech Blízkého východu první vodní kolo. Na vertikálně uloženou osu namontovali v horizontální poloze lopatky, které roztáčel padající proud vody. Osa byla upevněna v horním mlýnském kamenu, kterým otáčela, zatím co spodní mlýnský kámen zůstával nehybný. První mlýn na mletí obilí byl na světě. Byl ovšem závislý na dostatečně silném

Ruční mlýn, použití dvou kamenů pro mletí obilí, 2 500 l. př. n. l.

Jednoduchý vodní mlýn na spodní vodu. Převodové soukolí spojuje vodní kolo s horizontálními mlýnskými kameny.

Mlýn na svrchní vodu ze 14. století.

Primitivní vodní mlýn na spodní vodu.

proudu vody. Ten byl za jarního tání sněhu a za dešťů dostatečný, nikoliv však při pomalém proudění nebo nízkém stavu vody. Účinnost takového mlýna byla kolísavá a poměrně nízká.

Za časů starého Říma navrhl římský stavitel a inženýr Virtusio konstrukci vodního kola na horizontální ose. Širší lopatky ponořené do proudu vody tak získávaly větší výkon. Pohyb horizontálně uložené

osy však musel být pomocí dřevěného soukolí převeden na vertikální osu, která mlýn poháněla. I přes tuto technickou komplikaci bylo zařízení velice účinné a mlýn na spodní vodu dokázal semlít přibližně 180 kilogramů zrna za hodinu. Význam tohoto vynálezu si uvědomíme při srovnání s ruční prací, kdy dva muži dokázali semlít na ručním mlýnu nejvýše 6 kilogramů zrna za hodinu.

Dalším vylepšením bylo vodní kolo na svrchní vodu, které mělo ještě větší výkon. Jednoduché lopatky byly později nahrazeny komorami po obvodu kola, ty se postupně plnily svrchní vodou a tíha vody v komorách kolem otáčela.

Vodní kola na spodní vodu měla účinnost jen třicet procent, kdežto vodní kola na svrchní vodu dosahovala účinnosti sedmdesáti až devadesáti procent (téměř jako moderní vodní turbíny).

Po zániku římské říše byla vodní kola ještě po dalších 1400 let hlavním zdrojem energie pro všechny průmyslové procesy, jako je čerpání vody, drcení kamene, rozvlákňování hadroviny pro výrobu papíru, vydělávání kůží, kování, předení a tkaní. Až v 18. a 19. století vodní kola postupně vytlačil parní stroj.

Ve 20. století se vodní energie začalo využívat především pro výrobu elektřiny. Vysoké náklady na stavbu hydroelektrárny jsou vyváženy faktem, že samotný zdroj energie je zdarma.

Cesta od ručního zpracování obilných zrn pomocí dvou kamenů až po využití přírodní energie trvala více jak 2500 let. Moderní využití přírodní energie prostřednictvím hydroelektráren trvalo jen něco déle než poslední dvě století.

Kolik bylo mlýnů v někdejším okrese Vsetín

Na území někdejšího okresu Vsetín bylo v roce 1874 přibližně 150 vodních mlýnů. Z toho bylo na území okresního hejtmanství Valašské Meziříčí 124 vodních mlýnů a jeden mlýn větrný. Vodní mlýny byly na východní Moravě opatřeny tzv. českým složením, jehož základem byl pevný spodní mlýnský kámen, zatímco horní kámen se otáčel.

Na konci 19. stol. byly mlýny ve Vsetíně a Valašském Meziříčí přestavěny na elektrárny a po 1. světové válce byly turbinami a generátory vybaveny i mnohé menší mlýny. Většina vodních mlýnů však zanikla v důsledku centralizace mletí do velkých elektrických mlýnů v obilnářských oblastech, odkud se mouka na Valašsko dovážela. Část mlýnů byla elektrifikována. Některé zanikly v průběhu padesátých let 20. stol. v rámci tzv. rajonizace mletí a v souvislosti s kolektivizací zemědělství.

Derivační kanály, vodní náhony a strouhy

Bez velké nadsázky lze uvést, že vynález vodního kola ovládl svět. Převážně zemědělská výroba, ale také některá technická odvětví, jako například kovářství, se bez vodní energie, získané prostřednictvím vodního kola ještě v polovině 20. století téměř neobešla. I v současnosti je vodní kolo leckde k plné spokojenosti využíváno, jinde už prezentováno jako technická rarita.

Kromě poměrně složitého soustrojí technického celku, jehož soukolí voda prostřednictvím vodního kola poháněla, však existoval jeden problém, totiž bylo nutno vodu na mlýnské kolo přivést. Jen v ojedinělých případech bylo možné postavit mlýn nebo kovárnu přímo na vodní tok. Řešením bylo přivést část vody z potoka nebo z řeky pomocí derivačního kanálu, vodního náhonu či strouhy k mlýnu.

Vodní náhon byl obvykle budován nedaleko potoka či řeky. Někdy však byl mlýn postaven i dosti daleko od řeky a derivační kanál, vodní náhon či strouha dosahovala při zachování patřičného spádu i značné délky. Když pak voda odvedla užitečnou práci, vracela se odpadní strouhou zpět do řeky, někdy i dva nebo víc kilometrů nížeji od místa odběru.

V Rožnovské brázdě takto voda Rožnovské Bečvy pilně pracovala na pěti místech.

Derivační kanály, vodní náhony a strouhy v Rožnovské brázdě

Hážovská strouha

Obec Hážovice

Prvá písemná zmínka o obci Hážovice je uvedena v listině Lac-ka z Kravař, majitele panství Rož-novského, datované na Helštýně na den sv. Jana Křtitele roku 1411.

Původně samostatná obec, vzdálena 2 km jihovýchodně od Rožnova pod Radhoštěm, byla v červnu 1960 sloučena s Tylovicemi v jednu obec pod názvem Rysová. Ta byla v roce 1980 přičleněna k Rožnovu pod Radhoštěm, jako dvě místní části pod původními ná- zvy Hážovice a Tylovice.

Původně zemědělská obec Há- žovice měla průmysl a obchod nepatrný, soustředil se nejvíce v rukou jednoho bohatého živnostníka. V obci byl 1 kupec, 2 hospody, mlýn u řeky Bečvy. Z živností obchodních a průmyslových to bylo kovářství, krejčovství, obuvnictví a řeznictví.

Největším průmyslovým podnikem byl místní kamenolom, který roku 1878 otevřel hážovský rodák Jan Vašek na pozemcích Jana Plan- dora v Horečkách. Kámen byl velmi dobré jakosti. Daleko do světa šly opracované schody, dláždění, žlaby, pomníky, hrubé polní kříže a jiné

*Obecní pečeť obce Hážovice
z roku 1411.*

předměty. Kámen byl rozvážen pomocí koňských povozů do Frýdku, Místku a do Moravské Ostravy. Roku 1890 byl tímto kamenem vydlážděn chrám v Rožnově.

V hážovském kamenolomu bylo zaměstnáno hodně dělníků a kameníků, hlavně cizích. Někteří se v Hážovicích usadili.

Kamenický průmysl značně oživil hospodářský i kulturní život obce. „Kamenáři“, jak se jim říkalo, každoročně stavěli na prvního května máj, hrávala při tom dechová hudba. V předvečer Jana Křtitele zapálili na Horečkách „kopu“, veselo tam bývalo při vatře a harmonice.

Roku 1898 byl v Hážovicích otevřen další kamenolom na pozemku p. Mikundy. Hážovské lomy byly z okolí největší.

Obec Hážovice je na severní straně lemována návrším Horečky, kopci Dlouhou a Vysokou, které ji chrání před severními větry. Proto také vzniklo lidové rčení: *Jak přijde člověk do Hážovic v zimě, jako když vejde do staré jizby*. Na jižní straně je obec lemována šumným věncem lesnatých hor, zvanými Hážovské díly.

„Jeden místní rodák, žijící v Ostravě,“ uvedl pan Stanislav Slovák, „kdykoliv zavítá do své rodné obce, nikdy neopomene vyběhnout na Horečky. Tam si zazpívá a také odříká průpovídku: *Hážovice, Hážovice, dědinko ty malinká, o to více hezounká, schovaná pod Horečkami*. V minulosti byly na Horečkách a na Vysoké triangulační body. Ten na vrcholu Vysoké zároveň sloužil jako rozhledna. Lidé, kteří tam chodívali na vycházky, měli odtamtud Rožnov a široké okolí jako na dlani. Obě dřevěné stavby kolem roku 1980 podlehly zkáze a už nebyly obnoveny.“

Hážovský mlýn

Spisovatel Čeněk Kramoliš ve své knize Rožnovský okres (1907) při výčtu průmyslu a obchodu u obce Hážovice také zaznamenal: *„Mlýn je u řeky Bečvy.“* O Hážovském mlýnu se podrobněji zmiňuje publikace „Hážovice moja dědina“ (2011).

Hážovský mlýn se nachází v objektu čp. 2108 (dříve čp. 58) na levém břehu řeky Bečvy, sloužil jako vodní mlýn na mletí obilí. Mlýn byl součástí hážovského fojstství.

Mlýn se připomíná již v polovině 17. století. V gruntovní knize z roku 1647 se uvádí, že v roce 1659 koupil Martin Mika od Jana Bělun-

čáka *fojtství s moučným mlejnem a polovicu pilným na Bečvi*. Katastr obce Hážovice zasahoval až k řece Bečvě, která byla příhodnějším zdrojem vody pro takový mlýn. Mlýn musel být postaven nejpozději v 17. století a již v té době mohl zajišťovat samozásobení obce. Přestože se mlýn nacházel na severním konci Jurčova gruntu, pravděpodobně tomuto rodu nepatřil a byl postaven jako fojtský. Proč byl postaven na Jurčově gruntu se neví, ale byl tam postaven možná jen proto, že jinde to nešlo. Strouha k mlýnu byla vedena od řeky Bečvy na Vaškově pozemku čp. 38 a táhla se přes Jurčův grunt čp. 18 a Plandorův grunt čp. 43. Do Bečvy se zpět vlévala na obecním pozemku za Plandorovým gruntem.

Mlýn původně patřil k fojtství, bylo mu přiděleno čp. 58. Ve druhé polovině 18. století byli mlynáři Šimčíkovi, na začátku 19. století Mizerovi, vysloužilí fojti, po roce 1830 zase Šimčíkovi, od roku 1870 Jan Vašek, syn fojta, od roku 1874 Solanští, potomci po mlynářském rodu z Prostřední Bečvy, a za protektorátu Rudolf Čagánek. Mlýn dvakrát vyhořel, podruhé to bylo 25. září 1933.

Cesta k mlýnu, dnes již téměř zaniklá, vedla přes Jurčův les. Jezdilo se i po rovině do Rožnova a pak přes Bečvu brodem – říkalo se „*je sucho – pojedeme do mlýna*“. Asi na počátku 20. století byla vybudována k mlýnu příjezdová cesta z tylovské strany od Dlůhé. Přestože mlýn sloužil několik staletí, nedokázal v pozdější době konkurovat zvláště s kvalitou. Proto také někteří gruntovníci z Hážovic raději jezdili až do mlýna k Pečivovi ve Valašském Meziříčí. V roce 1949 uvedla majitelka mlýna Marie Solanská, vdova po mlynáři Medardovi Solanském, živnost do klidu. Tím skončila éra mlynářství v Hážovicích.

Chátrající mlýn není v provozu, zanikla příjezdová cesta přes Jurčův les. Zanikla také strouha, která necelý kilometr dlouhým náhonem odváděla vodu z řeky Bečvy a hnala ji na mlýnské kolo Hážovského mlýna.

Z Hážovského mlýna zůstalo už jen torzo.

Házovská strouha

V jižní části obce Dolní Bečva jsou na pravém břehu řeky Bečvy na poměrně široké rovinaté ploše polnosti. Poblíž dvou starých lip byla původně přes řeku zavěšena dřevěná lávka pro pěší a nížeji se nacházel brod přes řeku. To byly přístupové cesty k Házovskému mlýnu. Podnes tudy vede zelená turistická značka z obce Dolní Bečva do Rožnova pod Radhoštěm. V roce 1997 smetla povodeň lávku a zničila i brod. Obojí nahradil pontonový most, postavený následujícího roku po povodni.

V řece je proti domům obce Dolní Bečva vybudovaný z betonu velký půlkruhovitý jez. Za padající vodou přes přepad je dobře patrný prostor. Pod přepadem je nepravidelná hlubina s kamenitým dnem a skalními výchozy. V místě výtoku jsou uprostřed řečiště velké kameny, ty za nízkého stavu vody vytvářejí jakýsi ostrov.

V roce 1990 se právě na tomto jezu udála tragická událost, jak to uvádí na pravém betonovém pilíři splavu bílá kovová tabule s textem:

Zde tragicky zahynuli 25. 5. 1990 naši kamarádi Mojmir Křenek nar. 1. 11. 1965, Zbyněk Kmošťák nar. 3. 5. 1967, Miroslav Plucnar nar. 30. 1. 1968.

Po stranách textu jsou vyobrazeny skautské lilie.

Tři vodáci, kteří se plavili na velké jarní vodě, uvízli pod jezem ve vodním válci, ten už je nepustil.

Na protější straně na levém břehu řeky Bečvy je podnes znatelný vodní náhon, který přiváděl vodu už zaniklou vpustí nad jezem na Házovský mlýn. Strouha je vedena od řeky Bečvy přes louky, pak na úpatí kopce Vysoká (545,9 m). Dnes už je jen někde patrná a v celé délce nefunkční.

Pokud je Házovský mlýn připomínán již v polovině 17. století, pak i strouha pro přívod vody na pohon mlýnského kola musela být v tom samém čase vybudována.

Sotva znatelné zbytky Házovské strouhy.

Budova mlýna byla ještě ve druhé polovině 20. století obydlená, dnes už je zřejmě pustá. Mlýnské kolo u ní není, objekt mlýnice je silně narušen.

Strouha vracela vodu zpět do řeky Bečvy asi sto metrů pod Házovským mlýnem.

Rožnovská strouha

Rožnov pod Radhoštěm

Když se v roce 1267 chystal olomoucký biskup Bruno ze Schauenburku na křížovou výpravu do Prus, nechal pro případ, že by se nevrátil, sepsat pro své nástupce a pro kapitolu majetek a důchody, které pro biskupství získal, i pokyny, jak s nimi po jeho případné smrti naložit. Třebaže tuto závěť ještě o dalších 14 let přežil, stala se jakýmsi bilancováním jeho úsilí o zvelebení a rozšíření olomouckého biskupství, mnohdy byla vůbec prvním písemným dokladem o existenci osad a městeček.

K nim patřilo také městečko Rosenowe, později také nazýváno Rožnovec, Rosenau, Rožnov a po staletích pak Rožnov pod Radhoštěm.

Podle pověsti získalo město své jméno od loupežníků, kteří se v těch místech zdržovali a opékali zvěř na rožni, nebo prý podle milostné historie o sličné Růžence. S největší pravděpodobností však bylo pojmenováno podle své polohy v rohu mezi řekou Bečvou a potokem Házovkou.

Rožnovské panství mělo v průběhu staletí celou řadu majitelů. Od biskupa Bruna, který nechal pro ochranu obchodních cest a východní hranice postavit před rokem 1310 poblíž města hrad dobrý a nutný, převzali panství páni z Kravař (1348-1434), po nich páni z Cimburka

Znak města Rožnova pod Radhoštěm.

(1434-1548). Rožnov pak měli ve vlastnictví páni z Žerotína větev meziříčská (1549-1694), pak větev vizenberská a falkenberská (1694-1779), větev vizenbersko-losinská (1779-1815). Posléze patřil Rožnov hrabatům Kynským (1815-1899).

Prvým starostou města byl roku 1850 zvolen poslanec zemského sněmu Michal Jurajda, občan vzdělaný a uvědomělý. Druhým starostou byl Čeněk Janík (1867-74), poslanec zemského sněmu, jehož přičiněním byl vystavěn léčební dům a školní budova. Třetím starostou byl roku 1893 zvolen Oldřich Holub.

Znak města Rožnova, dvouocasý lev na hradbách, je převzat z vyobrazení na starých pečetích z roku 1594 a 1692.

O městě Rožnově

Roku 1676 měl Rožnov 86 domů, v roce 1790 už 272 domů a 2275 obyvatel a roku 1900 to bylo 470 domů a 3011 obyvatel. Domy s podloubím a pavlačí, původně všechny dřevěné, nechaly vzniknout legendě o dřevěném městečku, která v pověstech i písních přetrvává

Pohled na Rožnov se strouhou.

do dnešních dnů. Počet obyvatel se až do poloviny našeho století téměř nezměnil. Teprve v padesátých letech 20. století s rozvojem lehkého průmyslu se Rožnov rozrostl na více jak 18 000 obyvatel.

Ještě počátkem XIX. stol. stály kolem rynku v rovných řadách pěkné dřevěné domy, měly podloubí, která spočívala na sloupech, nad sloupy byla pavlač. V přízemí v zadní části domu bývala velká jizba s okny do dvora nebo do zahrady a komora. Prvý větší dům na poschodí byl vystavěn teprve roku 1839.

Půlkruhem kolem města se rozkládá městský park, dříve zvaný Hájnice. Již v minulosti v něm byly pro lázeňské hosty upraveny stezky s lavičkami.

Perlou městského parku je někdejší Lázeňský dům. Budova byla postavena roku 1874 a původně sloužila k promenádě za nepříznivého počasí. Později v ní byla zřízena kuchyně a místnost pro vydávání ohřívané žinčice lázeňským hostům, čítárna a knihovna, sál s jevištěm vyzdobený květinami, ordinační síň pro lázeňského lékaře. Od severní strany veranda.

K památnějším objektům města patří katolický chrám zasvěcený Všem Svatým, postavený v letech 1745-49. Kostel spolu se skupinou okolních domů tvoří nejmalebnější zákoutí středu města.

CHKO Beskydy sídlí od roku 1990 v historické budově, vybudované kolem roku 1800. Byla zde první rožnovská škola, fara a později pekárna.

Ke koloritu města patří i budova Rudolfo-Štefanium, původně postavená jako útulna pro nemajetné úředníky a důstojníky, budova Zemědělské školy z roku 1897, stará škola nedaleko fary, dnes přeměněná na obchodní dům, Základní umělecká škola v parku, renovovaná budova Městské knihovny a rovněž dominanta náměstí, budova Městského úřadu.

Z průmyslu to byly v roce 1507 dva moučné mlýny, horní a dolní. Z dolního mlýna vznikla roku 1615 papírna. Panský pivovar vystavěl majitel panství Karel Jindřich ze Žerotína roku 1712.

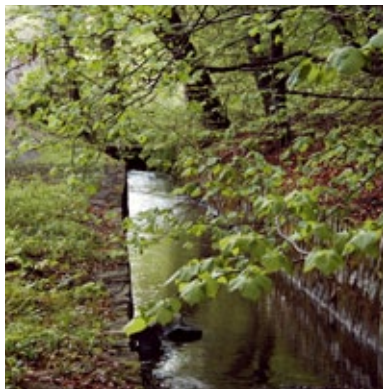
Počátek klimatických lázní je datován rokem 1796. Historie textilní výroby sahá u Alberta Reisera do roku 1888 a Leo Brilla do roku 1889. Valašské muzeum v přírodě vzniklo roku 1925.

V novější historii byl důležitým mezníkem rok 1949, kdy byla založena továrna na elektronické součástky Tesla Rožnov. Elektronický průmysl postupně nabyl převahu nad tradiční textilní výrobou a papírenstvím, významně ovlivnil dynamický rozvoj města. V závěru 80. let zaměstnávala Tesla Rožnov na 8 000 zaměstnanců. Po roce 1990 tento průmyslový gigant zanikl. V současnosti působí v průmyslovém areálu více než sto soukromých firem.

Rožnovské mlýny

Učitel, historik a spisovatel Čeněk Kramoliš, rožnovský rodák, uvádí ve své knize Rožnovský okres, kterou v roce 1907 vydal v Brně Musejní spolek: *K nejstarším zařízením průmyslového charakteru v Rožnově musíme počítat mlýny. Mlýny jsou dva a třetí nedávno zaniklý. V roce 1507 to byl zmiňovaný mlýn horní a dolní. Z vrchnostenského dolního mlýna, který vrchnost koupila r. 1615 od Viktorína Nešvary, vznikla papírna.*

Oba mlýny byly ve své době postaveny už na periferii města. Horní asi 200 m severně od náměstí na uměle vytvořeném derivačním kanálu – strouze, kterému Rožnované říkali struha. Voda do strouhy byla vpou-

Rožnovská struha pod horním jezem.

štěna stavidlem nad tzv. horním splavem a při zachování vhodného spádu byla vedena v délce necelých dvou kilometrů středem města až do jeho jižní části, kde byla zaústěna do potoka Hážovky, který se přibližně o sto metrů dál napojoval jako levobřežní přítok do řeky Bečvy.

V severní části města poháněla voda strouhy mlýn a později také pilu, která byla k mlýnu přistavěna. Obytná budova a mlýnice byly časem vyzděny. Mlýn sloužil ještě v první polovině 20. století, pak zanikl. Zděná budova se zachovala, ale bez zařízení a jako opuštěná. Posledním majitelem byl Břetislav Paláček, proto se mlýnu podnes říká „Paláčekův mlýn“.

V jižní části voda ze strouhy poháněla dolní mlýn. Ten sice seděl na potoce Hážovka, ale potok měl v průběhu roku kolísavý průtok od záplav až po téměř bezvodý stav za suchého období, takže voda ze strouhy zásobovala dolní mlýn rovnoměrně po celý rok.

V Okružku, jak se tehdy říkalo místu v rohu před soutokem potoka Hážovky a řeky Bečvy, vznikla na místě dolního mlýna na potoku Hážovka papírna. Kdo byl pověřen výběrem místa pro panskou papírnu v místě dolního panského mlýna, kdy byl mlýn na papírnu přeměněn, kdo byl prvním nájemcem panské papírny není známo. Účty panství ani knihy vrchnostenských nemovitostí se nezachovaly.

Také není uvedeno, kdy bylo náročné a důmyslné technické dílo – struha – vybudováno, ale zřejmě se tak stalo již před rokem 1507, kdy jsou oba mlýny – horní a dolní – zmiňovány. Struha sloužila déle než 400 let. Po zavedení parního a posléze elektrického pohonu strojů strou-

ha město už jen krásnila. Pro náročnost a vysoké náklady s údržbou byla strouha kolem roku 1970 z větší části zasypaná. Zachovala se jen úvodní část, ta zásobuje vodou Mlýnskou dolinu Valašského muzea v přírodě, kde pohání mechanická zařízení: mlýn, valchu a hamr.

Historie „Horního“ mlýna

Vodní právo na dřevěném panském jezu Rožnovském bylo prodáno dřívějším majitelem velkostatkem Rožnovským několika zájemníkům, avšak udržování jezu si velkostatek ponechal. V roce 1929 za povodně byl tento jez stržen a jeho znovuvybudování vyvolalo soudní spor mezi majiteli vodního práva a velkostatkem, *jenž hledí se udržovacího závazku zprostit.* Spor nebyl do srpna 1933 ukončen.

Mlýnská strouha vychází od jezu nad městem Rožnovem na řece Bečvě ležícího původně k 650 m vzdálené bělárně č. 491, pak ke koupelně č. 480 (pozn. koupaliště a městské lázně) a odtud ku asi 60 m vzdálenému mlýnu a pile, kde dvěma vodními koly, jedním spádovodním kolem tak zvanou valašskou pilu s jedním rámem a plochou žene.

Vodní právo na panském jezu mají Jan Fassmann, majitel papírny, Ing. Karel Herliczka, majitel bělidla, Eustach Paláček, nástupcové majitel mlýna a pily, a Vladimír Fassmann, majitel pivovaru v Rožnově p. Radh.

Tyto objekty, včetně koupaliště města Rožnova p. R. mezi dřevěným panským jezem a betonovou příčkou, udržují jejich majitelé, uživatelé nebo zájemníci vlastním nákladem v dobrém stavu.

Město Rožnov p. R. a pobřežníci se zavázali nevybírat štěrk a písek na vzdálenost 50 m od hranečníků z pozemků souvisejících s Bečvou. Majitelé vodního práva měli právo volného přístupu k panskému jezu a město Rožnov p. R. mělo právo volného přístupu do tamního koupaliště u panského jezu.

Horní mlýn počátkem 20. století.

Při mlýně a pile spuštěná voda spojí se pod lednicí a odtéká jakožto mlýnská strouha ku popisnému č. 30 v Rožnově.

Zástava a vedení vody se docílí jezem nad městem Rožnovem ležícím asi 650 m nad bělárnou č. 491. Jez je popsán v lokalizačním protokolu ze 4. 1. 1893.

Přítok ku mlýnu a pile. Mlýnská strouha přichází od koupelny předně na pilu. Asi 11.50 m nad lamfeštem mlýna nachází se v pravém břehu mlýnské strouhy 1,53 m širokým odtok ku pile, kterým přichází voda na lamfešt pily a odtud se 5.40 m dlouhým a 1.53 m širokým žlabem otevřeným na vodní kolo pily spouští.

Nad pravým bokem lamfeštu mlýna nachází se na pravém břehu mlýnské strouhy jalová výpusta 2 m délky vybedněná.

Lamfešt u mlýna se pozůstává ze dvou částí; první část jest ve světle 2.40 m široká. Na počátku a na konci 2,27 m světlé šířky, pak 5,53 délky; druhá část lamfeštu, na kterém se nacházejí pracující stavidla a jalová výpusta, jest 8,10 m dlouhá a 2,27 m ve světle široká a boky obou lamfeštů jsou 55 c/m vysoké. Celý lamfešt jest zhotoven ze dřeva.

Obě pracující stavidla mlýna, jedno na levém a druhé níže na pravém boku lamfeštu mají na dně 645 c/m ve světle široké a 31 c/m ve světle vysoké

Horní mlýn a pila počátkem 20. století.

otvory, kterými se voda na kosačivá kola vodní mlýna spouští. Velikost vodních kol: jedno kolo má 2.70 m a druhé 2.80 m průměru.

Udržování vodních objektů patřících k mlýnu a pile č. 154 a 155 náleží majiteli mlýna a pily také. Udržování břehu a čištění strouhy od bělárně č. 491 až pod mlýn a pilu č. 154 a 155 k můstku naproti lékárně č. 195.

Majitelé „Horního“ mlýna

„Horní“ mlýn číslo popisné 154 měl místo na levém a pila číslo popisné 155 na pravém břehu mlýnské strouhy. Obě zařízení byla původně majetkem společnosti Hraběte Rudolfa z Kinských, Michala Barabáše, Martina Billa a Leonharda Dresslera. Voda byla od panského jezu (horního splavu) vedena od řeky Bečvy pomocí stavidla náhonem k bělárně číslo popisné 491, pak ku koupelně číslo popisné 480 a odtud k mlýnu a pile číslo popisné 154 a 155.

„Horní“ mlýn 31. 5. 1919 koupili Vincenc Paláček, mlynář v Bernaticích, a pan Eustach Paláček, poručík v Novém Jičíně, od paní Kamily Řihákové.

Paní Kamila Řiháková prodala do rovnodílného vlastnictví Vincenci Paláčkovi a Eustachu Paláčkovi mlýn číslo 154 i s pozemky parcely mlýna s bytem, chlév, sklep, pilu se stavením, a také parcelu číslo 3690/1, tedy mlýnský potok. A to se všemi stroji a vším příslušenstvím ku prodanému mlýnu a pile patřícím a tam se nalézajícím za cenu kupní obaplně umluvenou ve výši 170.000 K.

Bez srážky z ceny kupní převzali kupitelé následující práva a služebnosti na prodané nemovitosti vážnoucí a to: Ze smlouvy ze dne 29. května 1857 ohledně práva vodovodu pro Eugena hraběte Kinského; Ze smlouvy ze dne 6. 12. 1868 ohledně práva odebrání vody z mlýnské strouhy pro Čenka Janíka; Ze smlouvy ze dne 27. června 1888 pro Karla Herliczku a jeho právní nástupce v držení nemovitosti zanesené ve vl. 627. v Rožnově p. R. Za tyto služebnosti byly vyměřeny poplatky ročně za každou jednotlivou na 5 K.

Paláčekův mlýn, současný stav.

Majitelům mlýna čís. 154 v Rožnově p. R. přísluší povinnost čistiti mlýnskou strouhu jak od spodního ledu, tak od nánosů – od rožnovské lékárny až k můstku, nacházejícím se před vilou p. Karla Herliczky.

Útraty spojené s vyhotovením kupní smlouvy zaplatí kupitelé.

Paní prodatelka uvádí pánům kupitelům, že na mlýnu nevázne žádný závazek ohledně správy jezu, že od nepamětných dob veškerou správu jezu nese velkostatek, aniž by prodaný mlýn něčím přispíval.

V závěru kupní smlouvy, číslo jednací 1261, uvádí notář Jan Bernatík: „*Osvědčuji osobně znáti: paní Kamila Řiháková, majitelka mlýna čís. 154. v Rožnově p. R., pan Vincenc Paláček, mlynář v Bernaticích a Eustach Paláček, poručík v Nov. Jičíně, tuto smlouvu kupní dnes přede mnou vlastnoručně podepsali.*“

Kupní smlouva ze dne 29. 5. 1919 byla ověřena kolkem v hodnotě 3 K 30 h. a opatřena kulatým razítkem notáře.

Držení prodané nemovitosti přejde na pány kupitele a užívání dnem 1. června 1919. Kupitelé prodané nemovitosti přejímají ve stavu v jakém se k tomu dni nalézá.

Posledním majitelem horního mlýna byl pan Břetislav Paláček, který mlýn a pilu, oboje zařízení poháněné mlýnskými koly a vodou z náhonu, zdědil po svých předcích.

Historie „Dolního“ mlýna

„Dolní“ mlýn se nacházel v jižní části města na potoce Hážovka. Kolísavý stav vody přiměl provozovatele napojit mlýn na strouhu, která jej zásobovala vodou rovnoměrně po celý rok.

V letech 1660–1694 byl majitelem rožnovského panství podnikavý a aktivní Bernard Ferdinand ze Žerotína. Rozšiřoval vesnice a zakládal nové dvory. Podporoval řemesla a řemeslníkům na svém panství potvrzoval jejich staré cechovní artikule.

V roce 1664 s rozrůstající se administrativou vzrůstala poptávka po papíru a papírenských výrobcích. Nejbližší papírna byla tehdy v Olomouci, papírem zásobovala Slezsko a papír dodávala i do Uher (na Slovensko).

V Rožnově byly k založení papírny příhodné přírodní podmínky a dostatečný zdroj surovin.

Tak v *okružku*, jak se tehdy říkalo místu v rohu před soutokem potoka Házovky a řeky Bečvy, vznikla na místě panského „dolního“ mlýna na potoku Házovka papírna.

Kdo byl pověřen výběrem místa pro novou papírnu v Rožnově, kdy byl původní mlýn na papírnu přestavěn a kdo byl prvním nájemcem panské papírny není známo. Účty panství ani knihy vrchnostenských nemovitostí se nezachovaly. Zakládací listinou rožnovské papírny tak zůstává listina s datem 11. 3. 1664, která má jako ochranou známku průsvitku (filigrán) v podobě žerotínského lva a ve druhé polovině archu písmena BP, která jsou iniciálami prvního známého rožnovského papírníka Pavla Bimra.

*Rožnovská papírna vznikla přestavbou
Dolního mlýna na potoku Házovka.*

Jen málo průmyslových závodů se může pochlubit historií tak dlouhou, jakou měla malá rožnovská papírna. Od výroby papíru tady přešli na výrobu lepenky, pro svou kvalitu žádané i jinde ve světě.

K dramatické změně nájemců a vlastníků rožnovské papírny došlo v roce 1948 jejím znárodněním. Zároveň však také k nebyvalému rozvoji a specializaci papírny. I když po roce 1990 došlo restitucí k navrácení papírny původnímu majiteli - rodině Fassmannů, kteří rožnovskou papírnu vlastnili po 200 let (s výjimkou let 1948-1993), přece nakonec rožnovská papírna, nejstarší zařízení průmyslového charakteru v Rožnově, na podzim roku 2010 definitivně skončila.

Rožnovská strouha

I tento uměle vytvořený kanál, od 70. let 20. století nepoužívaný a téměř zaniklý, má svou nevšední historii.

Torzo strouhy je podnes napájené vodou z řeky Bečvy nad horním splavem. Strouha sytí parkový potůček. A také dvě jezírka v Mlýnské dolině, kde voda slouží při předvádění mechanických zařízení, poháněných vodní energií.

V minulosti ubíhala voda ve strouze nejprve kolem úpatí Petřekovy stráně, pak kolem pěkných vilek v Čechově ulici, napříč městskou zastavbou nedaleko náměstí, posléze vběhla do potoka Házovky a s ní se vrátila zpátky do řeky Bečvy. Mezi těmito dvěma body vykonala kus práce, občerstvila, osvěžila, posloužila, obveselila i potěšila. A také zkrášlila město.

*Rožnovský strouha v Mlýnské dolině
Valašského muzea v přírodě.*

Lázeňští hosté a lidé odjinud jí říkali strouha, ale domácím nezněl tento výraz patřičně. Jakápak strouha? Přece struha! zdůrazňovali. Byť strouha ve druhé polovině 20. století zanikla, podnes na ni pravověrné Rožnované rádi vzpomínají.

Strouha patřila k Rožnovu po staletí tak neodmyslitelně, jako Hájnice, městský rynek a řada krásných dřevěných staveb, klenotů lidové architektury, podnes uchovaných ve Valašském muzeu v přírodě.

Vzpomínky pamětníků na Rožnovskou strouhu

Na strouhu podnes rádi vzpomínají rožnovští starousedlíci, ale také lidé, kteří ji pamatují ještě z času, kdy strouha sloužila už jen jako prvek zkrášlující, osvěžující a zpříjemňující život Rožnovanů.

KAREL SOLAŘÍK

Jedním z pamětníků byl akademický malíř Karel Solařík (1915–2007). Narodil se sice v Krhové, ale mládí prožil v Rožnově pod Radhoštěm, kde se vyučil malbě keramiky v dílně svého otce. „Teď se tomu sice říká malovaný porcelán, ale za našich časů, a pro mne až podnes, pořád jen malovaný porculán,“ tvrdil tento zatuláný Valach.

Jeho žena Marie, za svobodna Barošová, pochází z nedalekých Vigmatic. Narodila se tam roku 1914 na Ježíška, právě zvonili na půlnoční.

Oba i přesto, že od roku 1945 žili v Praze, Valašsko ze svého srdce nikdy nevymýtili.

A rožnovská strouha?

„Tehdy se správně říkalo struha,“ zavzpomínal akademický malíř Karel Solařík. „Pro Valacha bylo směšné, když letní host řekl strouha, znělo to jako když se řekne strouhanka.

Struha, to byla taková tepna zdravé krve Rožnova. Všechny domácnosti zásobovala užitkovou vodou, zvláště v hlavní části Rožnova. A kolik práce zastala! Sloužila bělírně prádla Sušáku, dřevo řezala, točila mlýnskými kameny.

Před lékárnou U Matky Boží zůstával travnatý úsek, tam hospodyně bělily prádlo, rozprostřely je na trávníku, nabíraly vodu ze struhy a kropily. Ta voda byla i uprostřed Rožnova tak čistá, že se na bělení mohla používat.

Kus dál v papírně pomáhala dělat proslavenou rožnovskou lepenku. I pivovaru dávala vodu.

Její voda byla pro město velice důležitá.

A pak, tato řeka, tato tepna Rožnova, měla víc mostů než Vltava. U struhy končily městské domy. Dál za struhou měl obyčejně každý dům zahrádku, k nim se chodilo po těchto mostech. A zahrady zase končily stodolami, kde se svázelo a mlátilo obilí. Za nimi byla cesta (ulice Za stodolami, dnes Pionýrská), a městský park.

Jednou ročně se struha zastavovala, když se čistila. Nejprve do ní vstoupili rybáři a chytali pstruhy. Po nich to bylo eldorádo pro nás kluky. Tehdy mohla zůstat škola zavřená, učitelé nenadělali nic, protože struha v té době patřila nám. Prozkoumali jsme ji se vším všady, protože Rožnovjané, jak už lidé jsou, odhazovali do struhy během roku všechno možné. Co se doma nehodilo, prostě se vyhodilo do struhy. Ale hlavně jsme v ní chytali raky. To byla pochoutka pochoutek! Ne celý rak, ale ta tlustá část klepeta: hodí se do horké vody a uvaří.

Vody bylo ve struze tak po kolena, ale stala se taková věc, že jsem se v ní málem utopil. A sice - stál jsem na jednom můstku a zaujatě pozoroval činnost jiných rožnovských kluků. Opřel jsem se při tom o chatrné zábradlí, to se prolomilo a spadl jsem po hlavě do vody.

Ale zase jsem měl štěstí.

Já totiž nebyl úplně jako rožnovský kluk. Maminka chtěla holčičku a když jsem se narodil já, kluk, byla z toho tak nešťastná, že mi nechávala narůst dlouhé vlasy, vpředu zastřižené na ofinu. Také mne jako holčičku oblékala. V důsledku toho mi rožnovští kluci nadávali: kozičko landatá.

Dokonce jsem s těma vlasama musel nastoupit do první třídy, kde mne ještě několik týdnů učil pan spisovatel Metoděj Jahn, než šel do důchodu, a potom jeho dcera, svobodná a téměř svatá slečna učitelka Jahnová.

No a tehdy, když jsem spadl do struhy, mne ty dlouhé vlasy zachránily. Právě za ty vlasy mne totiž popadli a vytáhli ze struhy ven.

Ale pro jiné se rožnovská struha stala osudnou. Na začátku druhé světové války, kdy byli Židé posíláni do transportů a vyhlazovacích táborů, tak jeden z nich, jmenoval se Fink, i přesto, že bylo ve struze poměrně málo vody, v zoufalství do ní skočil a raději se utopil. Finkovi, to byla dost ušlechtilá rodina, sice německá, ale přátelská se všemi a v Rožnově oblíbená.“

VÁCLAV JAKŠÍK

„Struha tekla kolem naší chalupy,“ zavzpomínal pan Václav Jakšík (1913-2004) z hospodářské usedlosti, která měla své místo v Pivovarské ulici, pouhých 200 metrů od náměstí. „Voda se do ní vpuštěla z Bečvy u horního splavu, napájela sodovkárnou, Sušák, mlýn, pilu, papírnu. Ryby v ní byly. Pralo se v ní. Pokud nebyl vodovod, brala se voda ze struhy na vaření, akorát se doporučovalo brát ji skoro ráno, že je čistá, protože ve struze se pralo, vypouštělo se tam a házelo všelicos. Tak si lidé pokaždé skoro ráno vodu ze struhy nabrali a z toho vařili. U někdejší lékárny se prádlo vymáčhalo ve struze, rozprostřelo na trávě, kropilo se a nechalo na slunku bělit.“

Strouha protékala zahradou Velických a kolem Jakšíkovy usedlosti. Tady, kde byla do statku branka do zahrady, ji překlenul betonový můstek, dál se strouha stočila doleva a kolem zámečku pospíchala k papírně.

„Struha - to byla idylka!“ vzpomínala dcera manželů Jakšíkových paní Marie Traburová. „Bylo to krásné tady, i tam dál na zahrádkách. U každého baráčku byly udělané schůdky do vody. To bylo opravdu moc pěkné. Já jsem několikrát do struhy spadla, vymáchala se v ní. Hlavně v zimě se muselo dávat pozor, břehy byly hodně vysoké, navíc sníh na břehu a led na schůdkcích.“

Tak byla struha také nebezpečná. V jednom místě stávala budova, říkalo se jí DAMF, později ji vykoupili Orli, tam bydlela Anežka Háldová. Šla jednou v zimě na vodu, na schůdkcích jí ujely nohy, spadla do struhy, utopila se. Našli ji až na stavidlech v papírnách.

SVATOPLUK BAJER

Usedlost staré rožnovské rodiny Bajerových měla své místo doslova jen pár kroků od náměstí. Bajerovi provozovali povoznictví, ale také hospodařili. Nedaleko byla lékárna U Matky Boží. Kousek dál, na dnešním parkovišti, měli své místo hasiči a Bajerovi, jako nejbližší, měli při požáru povinnost zapřahat do hasičské stříkačky koně.

Za Bajerovou usedlostí, a za domy na jihozápadní straně náměstí, vedla úzká cesta. Hned za ní tekla struha.

„Já si struhu pamatuju ještě nezregulovanou,“ uvedl pan Svatopluk Bajer (nar. 1947). „Teprve kolem roku 1957 vyzdívali břehy kamenem, zvláště v místech, kde byla struha hlubší, proti Billom a proti Klestilom, kde je dnes mateřská školka. Ale za našim až do posledka nebyla zregulovaná.“

Ve struze se pralo, byla tam čistá voda, lidé z celého města chodili máchat na struhu prádlo, nechodili do Bečvy, na struhu se chodilo. V létě bylo příjemně u té vody. My jsme se jako kluci koupali ve struze. Než ji zregulovali, tak jsme tam měli kačeny. Ale to mělo víc lidí, že tam měli tu drůbež ledajakou, kačeny, husy.

Tam u nás tekla struha blízko. Při vyjíždění s koňským povozem ze dvora se muselo někdy couvat, tak se od nás kolikrát cúfalo až do struhy. Dobytek se nenapájel ve chlěvě, ale vodil se napít do struhy.

Pokud se nezavedl vodovod, chodili jsme pro vodu na vaření k jediné obecní studni ve městě, naproti přes cestu ke Štefance. Ještě když jsem nastoupil do Štefanky do školy, chodili jsme k té studni o přestávce na vodu.

Přes všecko, co se do struhy lilo a co se tam házelo, byly tam ryby. Tam bylo ryb, ej! A když se to vezme, byla ve struze vlastně čistá voda. Čistší než teď, když se vejde do Bečvy. Ještě i potom, když už se udělal vodovod, tak se dobytek pořád napájel ze struhy.

Struha byla poměrně nákladné zařízení na údržbu. Pokud bylo uživatelů struhy víc, byla údržba mezi ně rozdělená, čištění a v zimě ledování, aby se zajistil průtok vody. Od horního splavu po Sušák čistil struhu Sušák, od Sušáku do mlýna Paláčci, od Paláčeků až po papírnu čistili Fassmannovi.

Pivovar byl už za Házovkou, ten nepotřeboval vody tolik, mimo jiné to byl pivovar také Fassmannů. Původně byli jedni Fassmanni, potom byli bratři, jeden měl papírnu a druhý měl pivovar; říkalo se jim pivovarský Fassmann a papírenský Fassmann.

Když se zavedla elektřina k pohonu strojů, byly papírny poslední, kdo struhu používal. Stroje sice poháněli elektřinou, ale k výrobě papíru potřebovali hodně vody. Tak se museli starat o údržbu celé struhy. Stěžovali si, že je pro ně nákladné udržovat struhu od horního splavu až do papíren a nakonec si raději vybudovali vlastní vodárnu u Bečvy. Struhu nepotřebovali.“

Město se muselo o struhu postarat. Rozhodli se využít koryta strouhy jako kanalizace. Položili do strouhy potrubí a struhu zasypali. Tak někdy kolem roku 1973 strouha zanikla.

„Dřív, přestože tam ta struha tekla tolké roky, nikdy jsme zaplaveni nebyli,“ vzpomínal pan Svatopluk Bajer. „Jakmile struhu zrušili, udělali tam kanalizaci, tak nás třikrát vyplavilo a nakonec nás právě zasypání struhy tam z toho místa vyhnalo. Položením kanalizačních rour na dno struhy se totiž cesta zvedla. My jsme najednou byli níž.

Pro svedení povrchové vody musely být do kanalizačních rour v bývalé struze udělány vpusti. Ale potrubí se ucpalo nafoukaným listím a větvemi z pod stráně. Lidé v místech, kde struha ještě nebyla zavezená, do ní naházeli kdeco. Kanalizace se ucpala, voda vytekla vpustmi ven, zaplavila náš pozemek.

Bylo to právě v zimě. Kolem půlnoci saniťák tloukl na okno, budil nás, honem, jste zatopeni! Podívali jsme se ven, voda už byla až po náměstí. Skočil jsem do gumáků, vyběhnu z chalupy na dvůr, tam bylo vody až ponad kolena. Aj ve chlévách jsme vodu měli. Celé chlévy jsme měli zaplavené: krávy po otelení, koně, telata byly malé, všechno to stálo ve vodě. A při tom mrzlo, možná pět deset pod nulou.

Třikrát nás takto vytopilo.

Původně jsme chtěli stavět novou chalupu tam na tom samém místě, ale obec nechtěla povolit žádné opravy, ani nic, tak jsme nakonec chalupu z roku 1766 opustili a postavili si nové bytání na Dolních Pasekách.“

VĚRA KLASOVÁ

Paní Věra Klasová se narodila v Rožnově pod Radhoštěm nedaleko strouhy. Strouha byla její život. Ve vodě strouhy se s ostatními dětmi učila plavat, s pomocí dospělých konaly děti na strouze výpravy v neckách. Pouštěly po vodě lodičky. Také chodila s maminkou máchat do strouhy

prádlo. Pralo se a máchalo i v zimě, pralo se a máchalo také v létě. Když už byla Věrka větší, tak v létě kolikrát prala sama. To bylo dobrodružství, když nějaký kousek prádla v bystrém proudu uplaval. Rychle po něm šmátnout, ale utekl. Pak běžet na nejbližší lávku, lehnout si na ni a čekat na uprchlíka. Když se ho nepodařilo zajmout, na další lávku. Poslední nadějí byl Paláčekův mlýn, tam se uprchlík zachytil na roštu ještě před vplutím do lamfeštu. Sláva!

V lamfeštu bylo také primové pokoupáníčko. Desky vodou vyhlazené vytvořily skluzavku. Jen se muselo dávat pozor, aby malý plavčík neskončil na obrovském mlýnském kole. Dovádění v lamfeštu bylo přímo božské, ale pokud se mlýn rozhučel a mlýnské kolo se dalo pozvolna, pak rychleji a stále rychleji do pohybu, muselo se pryč! Však kolikrát pantáta Paláček malé plavce ze strouhy vyháněl. I tak se stalo, že některé kousky prádla, ti nezbední uprchlíci, které se nepodařilo polapit, skončili na lopatkách mlýnského kola. Pak se celý Rožnov mohl chodit dívat, jaké prádlo se nosí u těch či u těch a jak krásně vlaje z mlýnského kola.

Už jen ohlédnutí

Taková je historie rožnovské strouhy. Po staletí byla nedílnou součástí Rožnova. V posledním čase své existence už strouha nepracovala, ale město jen krásnila. Bystře v ní ubíhala průzračná voda. V ulici Čechově, Na zahradách, Nádražní a Pivovarské vytvářela dojem malých Benátek. V místech, kde mýjela domky a vilky, pokrývaly její břehy koberce pestrých květin. Můstky ji překlenovaly. Strouha přinášela radost i potěšení z pěkného podívání. Proto na ni lidé podnes rádi vzpomínají.

To vše už je historie, nenávratná minulost.

*V Mlýnské dolině Valašského muzea
v přírodě uvádí voda strouhy do pohybu
vodní kolo moučnického mlýna.*

Mlýn a strouha na Dolních Pasekách

Dolní Paseky

Údolí Horních i Dolních Pasek patřila městu a v 18. stol. ještě nebyla plně hospodářsky využita. Od poloviny 18. století s přibýváním obyvatel v městečku Rožnově a nedostatkem půdy jednotliví měšťané pro své potomky pronajímali a kupovali pozemky na Pasekách a postupně údolí osidlovali.

Rožnovské Dolní Paseky se rozkládají na pravém břehu řeky Bečvy, severně od rožnovského náměstí. Pozemky byly převážně situovány okolo potoka Veřmiřovského, který výrazně tvaroval reliéf údolí, dodnes je vidět vytvořené terasy. Část, zejména pravý břeh v horní části údolí patřil Velkostatku rožnovskému, hlavně lesy.

Při osidlování vzniklo určité centrum kolem návrší Hradištko, dnes zvané Skalka, kde údajně stávala dřevěná tvrz.

Při osídlení Dolních Pasek převažovali zemědělci. Z řemesel to byla kovárna, krejčí a ševci. Formani svázeli z panských lesů dřevo.

Mlýn na Dolních Pasekách

Mlýn na Dolních Pasekách stával v místě „Na potokoch“ Nad Kamencem. Postavil ho Jan Halamíček, který roku 1776 podal vrchnosti Michalu ze Žerotína žádost o povolení stavby, tu roku 1779 stvrdila Luisa ze Žerotína. Mlýn často měnil majitele. Posledním byl Zeman ze Zubří. Dolnopasecký mlýn zanikl po druhé světové válce a jeho provoz již nebyl obnoven. Místo mlýnského rybníka bylo zemědělsky využíváno, později tam byly postaveny tři obytné domy.

Na novější historii dolnopaseckého Zemanova mlýna vzpomíná rodák z Dolních Pasek a pamětník František Drápala.

„Pohled na mlýn, přilehlý rybník a strouhu mne provázel od doby, kdy jsem začal vnímat okolní svět.

Strouha měla počátek u pozemků Černých, Frňků a Malěřů. Asi po třech metrech kamenného koryta bylo stavidlo, kterým se pouštěla voda do mlýnského rybníka. Samotný rybník měl horní okraj na úrovni branky staříckovy chalupy. Ze severní strany byl rybník mělký a zarostlý rákosím, u stavidla až metr sedmdesát hluboký. Drželi se v něm líni a kapři, na zimu

se stěhovali do hlubší vody. Díky nízké vodě se dva staříčkovi kocouři naučili ryby lovit. Dost často jsme na prahu našeho domku našli nějakého lína nebo kapra, kterého již nemohli mlsní kocouři sami spořádat.

Hráz rybníka byla na úrovni kříže, kolem něj tehdy stály čtyři mohutné lípy, v dutinách měly hnízda dvě rodiny sýčků. Dnes už v těch místech rostou jiné.

Náhon na mlýnské kolo ubíhal za křížem. Dál strouha pokračovala kolem Cébů a Bolcků přes Frňkovu a Jurajdovu rovénku a s potokem se znovu spojovala nad lávkou přes dolnopasecký potok, vedoucí na Kamenec.

Sypanou hráze rybníka zpevňovaly kořeny vrb.

Přízemní budova mlýna, napůl zděná a napůl dřevěná, měla tři místnosti. Mimo mlýn byl u cesty výminek o dvou místnostech. Mlýnice byla dřevěná. Podél struhy se ještě nacházely vozovna, kůlna a stodola.

Posledním mlynářem byl Jaroš Zeman.

Moje vzpomínky na mlýn začínají koncem války. Němci tehdy zastřelili Zemanům dvě slepice. Stařenka z nich musela vařit polévku, tu Němci snědli, maso nechali nám.

Zemanův mlýn na Dolních Pasekách počátkem 20. století. Archiv M. Chumchal.

Obvykle koncem ledna a začátkem února se na rybníku ledovalo. Led řezali strýc Pavelka z Pavlaček, můj staříček, jeho syn Rostě, pan Hutýra a mnoho dalších. Tři fůry ledu šly pro řezníka Halamička, jedna do hospody u Semerků. S koňmi led odvážel Franta Vlček.

Po každém ledování zůstala na rybníce velká plocha volné vody. Spolu s Emanem Vašků z Lázu jsme si uřezali pěknou kru a pomocí bidel jsme se plavili po rybníku. Ledová kra však naše dusání nevydržela, praskla,

V místě někdejšího rybníka u bývalého Zemanova mlýna jsou dnes rodinné domy.

my se poroucheli do vody. Zachránil nás staříček, který ve stodole řezal na sečkovici slámu a seno pro krávy. Uslyšel náš řev, vyběhl a pomocí bidel, sám po pás ve vodě, nás vytáhl ven. Všichni tři jsme se pak svorně sušili u kamen, stařenka vařila lipový čaj.

Mlýn přestal mlet za protektorátu a definitivně po roce 1948. Ještě nějaký čas zůstal rybník, pak ho ale vypustili a strouhu zasypali.

V místě někdejšího rybníka pěstoval Jaroš Zeman brambory. Tři Pasečané - Olin, Milan a Honza jednou otevřeli stavidlo vpustí a prostor někdejšího rybníka i s bramborami zaplavili. To byl konec stavidla, zrušili ho a vpusť zazdili.

Na místě bývalého rybníka dnes stojí rodinné domy potomků mlynářského rodu.

V bývalém výminkářském domku, později chalupa paní Hýžové, dnes přestavěný rodinný domek stojící přímo u cesty, bývala svého času poštovna. Tříkrát týdně, pondělí, středa, pátek přijížděl poštovní vůz tažený koníkem, řízený Jendou Halamičkem, později Bohušem Frňkou nebo Břeťou Frňkou, dovezli poštu, pokud nějaká byla a odvezli na poštu nějaký ten dopis nebo balík. Tato poštovna zanikla asi rok nebo dva po druhé světové válce.“

Památkou na rybník a mlýn je podnes Zemanův kamenný kříž a v nedaleké zídce zazděné kovové ozubené kolo z hnacího mlýnského mechanismu.

Zuberský vodní náhon

Město Zubří

Obec se rozprostírá na jižních svazích Veřovických vrchů kolem Hořdovského a Starozuberského potoka. Nejstarší písemná zpráva o Zubří pochází z roku 1310. Součástí je Staré Zubří, uváděné už roku 1272. Kromě zemědělství nacházeli obyvatelé obživu pálením dřevěného uhlí pro železné hamry, zmiňované v letech 1712-1755. Průmyslový charakter dala Zubří továrna na výrobu plynových masek z roku 1935, dnes Gumárny Zubří. K tradičním sportům patří házená. Věhlasu dosáhlo zuberské vyšívání, které v letech 1921-1932 vyučovala industriální učitelka Marie Schobrová v soukromé škole na Petrohradě. V Zubří působí národopisný soubor Beskyd a dechová hudba Zubřanka. Dlouhou tradici má Metlářský jarmark. V místě je koupaliště s ohřívanou vodou, krytá sportovní hala, tenisové kurty, kuželna. Kulturní památkou je kostel sv. Kateřiny z roku 1785. Historickou stavbou je také budova Muzea na Petrohradě. K památkám na odboj patří např. pomník partyzánů V. Procházky a V. Sedláka, pamětní deska J. Holíše na školní budově. V roce 2000 byla na Starém Zubří vysvěcena nově vybudovaná kaple Svatého Ducha. Zubří je nástupištem pro letní i zimní turistiku do Veřovických vrchů.

Město Zubří má řadu ojedinělých pomístních názvů: Kubičanky, Čertoryje, Galičky, Pádoly, Štrbíčky, Stříbrník, Pivčanky, ale také Vlko-prdy a další. Na katastru města se nachází 25 sakrálních památek. Nejpatrnější je kamenný kříž, postavený roku 1827 ředitelem rožnovského panství Josefem Drobníkem na Hamrech, přemístěný roku 2000 ke kapli Svatého Ducha na Staré Zubří. Také však kříž v sedle pod Krátkou

MĚSTO ZUBŘÍ

Znak města Zubří.

na hřebenu Veřovických vrchů, který tam postavil sedlák z Mořkova, kde ho před smrtí od padajícího dřeva zachránila střelná modlitba k Panně Marii. Stejně tak památná je kaplička „U zmrzlé roby“, připomínající trhovkyni, která při návratu z Jičína zahynula v mrazivé vánici.

Dramatický byl osud obyvatel Starého Zubří, kteří v polovině 16. století za majitele panství Jaroslava ze Šellenberka byli zatíženi robotou při dobývání železné a stříbrné rudy v Šachetném na úpatí Hradiska do té míry, že raději doly pokazili a uprchli do Uher.

Zubří vždy patřilo k progresivním obcím regionu Valaška. Přitom si uchovalo svébytnou kulturu a rázovitost podhorské obce, která si nohy svlažuje v řece Bečvě a hlavou pročesává oblaka na hřebenu Veřovických vrchů.

Zubří využilo zákona o obcích z roku 1990, který umožňuje nejen městům, ale i obcím užívat znak a prapor a požádalo poslaneckou sněmovnu parlamentu ČR o udělení znaku a praporu.

Žádosti bylo vyhověno 12. dubna 1995 Čj.: 1423/95 SP Parlamentem České republiky a předsedou Poslanecké sněmovny PhDr. Milanem Uhde „... na základě Vašeho návrhu, po projednání ve výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu, heraldickou komisí tohoto výboru a po projednání v politickém grémiu Poslanecké sněmovny jsem se rozhodl udělit Vaší obci Znak – ve zlatém štítě černá zubří hlava, a Prapor – žlutý list s černou zubří hlavou...“

Magické datum pro Zubří je 22. 2. 2002, kdy rozhodnutím předsedy Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky byla obec Zubří povýšena na město.

Zuberský jez pod Hradiskem.

Zuberský vodní náhon

Železobetonový jez Zuberský (pod Hradiskem) byl na řece Bečvě postaven v roce 1932 nákladem 163 234.00 Kč. Jez je součástí regulační stavby a vlastnictvím regulačního fondu. Vodní právo mají Arnošt Alinče a Frant. Šerý ze Zubří. Udržování jezu jest dle dohody a dodatků této dohody uzavřené

s regulačním fondem povinností majitelů vodního práva. V pravém záhlaví pilíře je umístěná šterková propust 2 m široká. Rybí propust je vestavěna do pravého pilíře. Katastrofální povodeň v roce 1925 vedla v místě jezu 240 m krychlových. Kapacita nového jezu je 300 m krychlových.

Historie Zuberského náhonu, na který navazuje Hamerská strouha, sahá až do 17. století.

Vodní náhon má počátek v Rožnově pod Radhoštěm u již zmíněného jezu Zuberského v místě zvaném Bučiska. Voda pro náhon je odebírána nad jezem pomocí stavidel. Vedena pod frekventovanou silnicí, železniční tratí, přes průmyslový areál dnes už zaniklé Tesly Rožnov, areálem Gumárny Zubří a přes Hamry, aby se po cca 4 km dlouhé pouti uměle vytvořeným náhonem znovu vrátila zpět do řeky Bečvy v oblasti železniční stanice Stráž nad Bečvou.

V prostoru, kde vodní náhon již opustil katastr města Rožnova pod Radhoštěm střetává se pravouhle se Starozuberským potokem. Ten pramení na úpatí vrchu Krátká (767 m n. m.) ve Veřovských vrších; na 6,5 km toku je sycen několika potoky než se stane pravobřežním přítokem řeky Bečvy.

Právě oblast křížení Starozuberského potoka a vodního náhonu je unikátním technickým dílem. Starozuberský potok v místě křížení totiž plyne po dobrém a pevném kamenném mostě s kamenný-

Vpust vody do Zuberské strouhy nad Zuberským jezem.

Ve městě Zubří je voda strouhy zachycená nad jezem na Zuberském potoce, odkud je propustí (vpravo) vypouštěna do pokračování strouhy, která protéká areálem továrny Gumárny Zubří a dál pokračuje k Hamerským rybníkům. V prostoru Gumáren stával původně moučný mlýn.

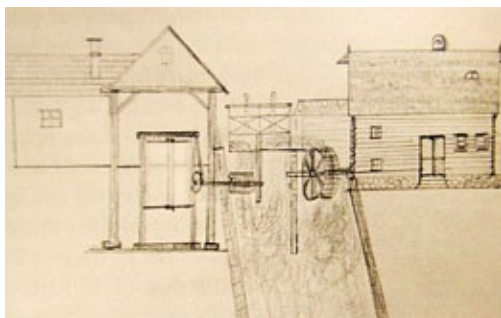
mi obrubníky. V obrubnicích jsou otvory pro případné navýšení vody ve vodním náhonu, který právě v těch místech „vodní most“ podplouvá.

I když technická rarita „vodního mostu“ uprostřed houštin a husté vegetace uniká pozornosti, přece svědčí o stavitelské dovednosti a smělém projektu s využitím vodní energie při zavádění průmyslu a jeho rozvoji na Valašsku.

V první polovině 18. stol. stávaly na zuberském náhonu dva mlýny, jejich lokalizace není v současnosti snadná.

Horní mlýn

Tzv. Horní či fojtův mlýn stával poblíž ústí Hodorfského potoka do Bečvy a poblíž fojtství již dávno před 17. stoletím. Původně patřil k fojtství a říkalo se mu Fojtův mlýn.

Horní mlýn měl dvojí složení na mletí mouky a stoupy na děláání kašiva. Byla při něm také pila k řezání klád na desky.

Martin Mikulenka hospodařil na mlýně bezmála čtyři desetiletí. Dne 6. ledna 1722 o jedenácti hodinách

Mlýn č. 3 a pila č. 2 Ludvíka Dobeše (nar. 1860).

v noci mlynář uhořel ve mlýně i se svou rodinou a služebnými. Požár začal v síni, žádný nemohl odejít, protože v oknech byly mříže. Kromě bohatého mlynáře Martina Mikulenky zahynula při požáru i jeho žena Lidka, dcera Kateřina, která se měla o masopustu dvát, a synek Michal. Uhořelo také patero služebné čeládky.

Téhož roku 1722 byl mlýn i s pilou obnoven, používal ho Ondra Mikulenka. Roku 1775 vlastnili mlýn s pilou č. 126 Jan a Ondřej Mikulkovi.

Roku 1835 zemřel mlynář Josef Mikulenka ve věku 73 let jako vdovec. Provoz mlýna byl ukončen roku 1909.

Tkalcovna

Dne 18. června 1909 povolilo okresní hejtmanství ve Val. Meziříčí (Horní) vodní mlýn a pilu č. 2 a 3 v Zubří zbořit a postavit na jejich místě mechanickou tkalcovnu.

Pohon tkalcovských stavů měly obstarat namísto dosavadních vodních kol dvě Francisovy turbíny, při nichž bylo postaveno dynamo k výrobě elektřiny pro osvětlování a rozváděcí šnek. Dne 7. 2. 1910 byla provedena kolaudace tkalcovny.

Roku 1930 koupil tovární budovu firmy Mechanická tkalcovna František Šerý, ten ji roku 1935 postoupil firmě Optimit se sídlem v Praze, která se ve své továrně v Odrách zabývala výrobou gumového a textilního zboží.

Gumárny

Firma Optimit začala koncem července 1935 se stavebnímu úpravami bývalé tkalcovny v Zubří, když předtím zrušila vodní pilu.

V roce 1940 bylo vlastnické právo přepsáno na německou firmu Gasma, Aktiengesellschaft, Prag. Vyráběly se v zuberské továrně protiplynové ochranné masky a jiné potřeby pro civilní protichemickou obranu.

Po skončení války byla nad podnikem ustanovena národní správa. V současné době nese podnik název Gumárny Zubří, a. s.

Dolní mlýn

Při východním okraji Hamerského rybníka stával v 17. stol. Dolní mlýn. Patřila k němu i pila. Koncem 16. stol. byl mlýn a pila součástí gruntu Zicha Svitáka. Po jeho smrti roku 1592 byl mlýn prodán i s gruntem.

Roku 1617 grunt postoupil Jakub Petrusek i „s mlýnem pilným a moučným“ svému synu Martinovi. Martin Petrusek roku 1653 zemřel a grunt i s mlýnem byl koncem toho roku prodán vdově Dorotě Petruskové. Roku 1666 koupil grunt i s mlýnem od své matky Martin Petruskův, ale roku 1672 ho prodal Janu Kovářovi. Po smrti Jana Kováře roku 1679 koupil grunt s mlýnem jeho syn Jura Kovář a po jeho smrti roku 1727 připadl grunt jeho synovi Josefu Kovářovi – „mlýn, který někdy k živnosti patřil, byl dávno k panské ruce od nebožtíka Jury Kováře ukoupený a místo toho hamry železné vystaveny jsou“.

Valašští hamerníci

Hamr na místě Dolního mlýna byl v provozu patrně v letech 1712–1726 v lokalitě nazvané Struska. Pak byl přestěhován k západnímu okraji Hamerského rybníka, blíže k hranici obce Zašová.

Rožnovské panství za majitele Karla Jindřicha ze Žerotína (1706–1716) vlastnilo sklárnu, papírnu, 12 mlýnů, potašárnu, palírnu, valchu a šenky, tyto podniky byly v nájmu.

Zjištění výskytu železné rudy (pelosideritu) a její těžba umožnilo roku 1712 zahájení provozu železné hutě čili hamru v Zubří. Hamr byl postaven při východním okraji tzv. Hamerského rybníka v místě, kde stával tzv. Dolní mlýn. Vrchnost jej koupila od posledního majitele Jury Kováře. K pohonu kladiv hamr využíval vodní příkop odvádějící vodu od fojtova Horního mlýna a pily, jenž stával v místech dnešních Gumáren a. s. Původní dvě budovy hamru „*Ehemalige Eisenhamer*“ stávaly při východním okraji Hamerského rybníka, blíže k Zubří.

Budování hamru souviselo s výstavbou nové budovy při západním okraji Hamerského rybníka u hranice s obcí Zašová.

Potřebná železná ruda se dolovala v Zubří. Robotující poddaní kopali železnou rudu na úpatí kopce Svatoňku u Vidče a u potoka Olšovce v Zubří, pak v Jasenici u Valašského Meziříčí, kde se těžilo třikrát víc rudy než v Zubří. Hornina byla nevýnosná. A také dřeva z okolních lesů rychle ubývalo, dříví se muselo dovážet ze stále větších vzdáleností a hrozilo nebezpečí, že kraj bude zcela odlesněn. Komise roku 1751 doporučila, aby příchystaná železná ruda byla ještě zpracována a hamry pak zrušeny. Tak roku 1755 hamr zanikl.

Hamerský nový mlýn a pila

Po uzavření provozu roku 1755 byl hamr přestavěn na obilní mlýn. Roku 1756 je uváděn jako „Hamerský nový mlýn“ - roku 1779 to byl druhý největší mlýn na rožnovském panství.

Roku 1786 měl mlýn v nájmu Jakub Liberda. Mlýn měl 3 složení na mletí obilí, jedno složení na kaši a byla při něm valcha se třemi huňkami. V blízkosti mlýna stála tehdy tři menší stavení a roku 1834 bylo poblíž Hamerského mlýna ještě pět dalších menších staveb (z toho jedna zděná).

Asi 50 m jižně od mlýna stála na samostatném náhonu dřevěná budova vodní pily. Hamerský mlýn č. 1 po změně číslování roku 1920 obdržel č. 6.

Roku 1857 bydlel v budově Hamerského mlýna mlynář Jan Rajnoch (nar. 1827 v Rajnochovicích), s manželkou Annou (nar. 1832) a synem Janem (nar. 1855). Celkem bydlelo v Hamerském mlýně 16 osob. Ve mlýně byl rovněž vrchnostenský hostinec.

Roku 1880 měl mlýn v nájmu Franz Kribel. Tehdy se v domě č. 1 nacházela také pekárna.

Počátkem druhé poloviny 19. stol. vodní pila Hamerského mlýna zanikla. Roku 1868 byla 30 m západně velkostatkem postavena nová vodní pila, byla v ní německá rámová pila, anglická rámová pila a okružní pila. Na poč. 20. stol. byla vybavena středovodním kolem, které pohánělo 2 katry a cirkulární pilu.

Mlýnský náhon, který odtud plynul k Bečvě, byl využíván také k zavodňování níže položených luk a tím ke zvyšování jejich výnosu.

Parní pila na Hamrech

Původní vodní obilný mlýn č. 1 na Hamrech byl v roce 1893 přestavěn k mletí třísloviny.

V tomtéž roce 1893 nechal majitel velkostatku Rožnov Rudolf hrabě Kinský v prostoru mezi vodní pilou a hranicí zašovského katastru postavit parní pilu.

Pilu v roce 1899 koupil Armin baron Popper z Podhradí a pronajal ji Rakouskému spolku na výrobu celulózy ve Vídni (resp. její továrně na celulózu ve Vratimově).

Původní parní pila z roku 1893 se dvěma katry úplně shořela 1. 12. 1901. Na stejném místě byla postavena velká parní pila s 5 rámovkami a 7 omítacími pilami. Bylo v ní zaměstnáno až 120 dělníků (snad až 180 – 200 osob). Pracovalo se na 2 směny po 10 hodinách. Někdy bylo nakládáno 10 – 13 wagonů řeziva denně.

Roku 1907 byl na pile parní stroj na výrobu dřevité vlny a stroj na výrobu dřeváků.

Podle pověsti a nepotvrzených zpráv měl v úmyslu podnikatel Tomáš Baťa, zakladatel obuvnického závodu ve Zlíně, původně vybudovat svůj

podnik právě v tomto průmyslovém koutu Valašska nedaleko Zubří, realizaci však údajně zmařila neochota místních k odprodeji potřebných pozemků.

Roku 1910 byla vlastníkem budovy č. 1 rakouská společnost na výrobu celulózy Vratimov. Byl v ní také hostinec, oblíbená zastávka pěších pocestných a povozů, ten však skončil (vyschl) roku 1892 po výstavbě železnice do Rožnova.

Parní pila zřízena roku 1893 vytvářela rušné středisko. Dřevo k pořezání se dováželo povozy, hotové řezivo se odváželo po železnici.

Ministerstvo roku 1906 zakázalo na pile noční směny. Roku 1911 bylo kácení v lesích Popperova velkostatku úplně zakázáno – na pile se přestalo pracovat. Tovární budovu a stroje koupil židovský podnikatel Kulka snad z Přerova, nechal budovu demontovat a stroje i stavební materiál rozprodal.

Roku 1917 bylo v budově Hamerského mlýna a v dřevěných barácích v sousedství ubytováno 84 židovských uprchlíků z Bukoviny. Po skončení války se uprchlíci vrátili do Polska.

Parní pila vyhořela roku 1928 a s ní i vodní pila na Hamrech č. 322.

Zuberské rybníky

Vodní náhon napájel rybník. Ten časem zanikl a teprve v letech 1951–53 byly lidovým rybářským spolkem na jeho místě vybudovány dva Zuberské, přesněji Hamerské rybníky, ty v roce 1957 přešly do vlastnictví Státního rybářství Přerov. Horní Hamerský rybník má plochu 5,21 ha a Dolní Hamerský rybník 4,72 ha. Oba jsou syceny vodou z náhonu. Rybníky jsou převážně využívány pro chov mladých kaprů.

Vodní pila Arnošta Alinče

Roku 1930 Arnošt Alinče (nar. 1901 v Horním Bradle, okr. Chrudim) koupil vodní právo vztahující se k náhonu začínajícího u Hradiského jezu a obdržel povolení ke stavbě turbin a vodní pily na místě bývalého Hamerského mlýna.

Od 14. listopadu 1931, po dokončení stavby pily, začal provozovat pilařskou živnost (i když o kolaudaci dvou Francisových turbin, pily a šrotovníku na místě dřívější pily v Zubří č. 1/600 požádal až roku 1938,

resp. 1939). Provoz vodní pily Arnošta Alinče byl zastaven roku 1949, kdy bylo její výrobní zařízení demontováno a zničeno.

Zuberský vodní náhon zůstal po dnešní dny zachován. Voda po cca 4 km dlouhé pouti uměle vytvořeným náhonem se vrací zpět do řeky Bečvy v oblasti železniční stanice Strítež nad Bečvou. V posledním úseku vodního náhonu byla po roce 1990 zahájena stavba malé vodní elektrárny.

Zuberská strouha sytí dva Hamerské rybníky. V místě staveb na pozadí bývaly hamry, mlýn, pila a také hospoda.

Zašovská strouha

Zašová

Nejstarší zpráva o Zašové pochází z roku 1370. Obec stulená v údolíčku kolem Zašovského potoka rozprostírá polnosti do dlouhých honů východně a západně. Obyvatelé Zašové se v polovině 18. stol. zabývali převážně zemědělstvím. V roce 1755 zde bylo 31 sedláků, 1 mlynář, 1 švec, 1 krejčí, 1 tkadlec, 1 cihlář, obecní kovář a obecní pastýř.

Znak obce Zašová.

Roku 1676 měla Zašová 46 domů; r. 1794 domů 128 a obyvatel 793; r. 1835 domů 163 a obyvatel 1202, koní 50, hovězího dobytka 166; roku 1910 domů 257, obyvatel 1817, koní 37, hovězího dobytka 484, ovcí 10.

Původně zemědělská obec měla i svůj průmysl. Tzv. „druhý mlýn“ náležel vrchnosti, byl o dvou složkách a s mlýnkem na kaši na stálé vodě. Více než sto let stará budova uprostřed vsi sloužila v závěru 19. století jako výrobní lan a provazů, používaných v loďářství.

Roku 1898 zavedl Rudolf Schlattauer v Zašové tkaní gobelínů. Provoz byl roku 1908 přenesen do Valašského Meziříčí, kde existuje podnes pod značkou MGM (Moravská gobelínová manufaktura).

Krajkové ozdoby „Zašovské kytíčky“ začala roku 1947 vytvářet „Mistryně zašovské krajky“ Milada Jaroňová. Soubor jejich prací, včetně pětadvaceti krajkových motýlů z výzdoby vstupní haly byl na EXPO 1958 v Bruselu oceněn stříbrnou medailí Světové výstavy.

V Zašové se narodil po celém světě uznávaný geofyzik a seizmolog, tvůrce tzv. „Pražské seismické školy“ Alois Zátopek (1907-1985). Jako student gymnázia prováděl první technické pokusy v kůlně na zahradě. Kromě profesury na UK v Praze byl stálým poradcem UNESCO pro studium zemětřesných oblastí. Jeho rodný dům zdobí pamětní deska.

Zašovským rodákem je spisovatel František Stavinoha (1928–2006). Kromě dalších literárních počinů napsal také půvabnou baladickou knížku „Podbeskydské pastorále“.

Věhlas si získal zašovský varhaník a hudební skladatel Arnošt Boro-
vička, také i jeho syn Miroslav a jeho syn, rovněž Miroslav.

Z památek je to památkově chráněná budova klášterního kostela z let 1725–1728, socha Jana Nepomuckého z konce 18. století, kamenný kříž před kostelem z roku 1805. Kromě dalších také cholerový kříž z časů, kdy roku 1836 zuřila v obci cholera. Oblíbeným cílem vycházek je zašovská Stračka s jeskyňkou a sochou Panny Marie Zašovské a s nikdy nevysychajícím pramenem výtečné vody.

Veselá

Součástí Zašové je od roku 1985 až do té doby samostatná obec Veselá.

Nejstarší zpráva o Veselé je z roku 1376. Kostel zasvěcený sv. Martinovi je zmíněn roku 1396. Jelikož po staletích velmi sešlý, byl roku 1820 postaven zděný. Při 190. výročí posvěcení byl Veselský kostelíček sv. Martina, kolem kterého roste podle jedné písničky hustý les, ke dni 3. září 2011 renovován a jeho okolí upraveno.

U kostela je hřbitov. Tady v neoznačeném hrobě našel místo posledního odpočinku politik Alois Mikyška (1831–1903), poslanec zemského a později říšského sněmu, také starosta Valašského Meziříčí, pro svou moc zvaný „valašský pánbíček“. Po úpadku občanské záložny, kterou založil a jejíž krach v roce 1903 tragicky postihl velkou část Valaška se Mikyška zastřelil. Aby jeho hrob rozezlení lidé nezneuctili, nebyl označen a tak je tomu dodnes.

Po roce 1960 si veselští občané postavili kulturní dům, požární zbroj-
nici, hřiště na házenou, mateřskou školu a prodejnu potravin. Po roce

*Pečeť kdysi samostatné obce Veselá,
nyní součást obce Zašová.*

1989 byla kromě nové výstavby provedena rekonstrukce vodovodu a regulace potoka. V současné době má Veselá cca 450 obyvatel a 115 domů.

Zašovská strouha

Jez Zašovský s jádrem betonovým a obkladem dřevěným byl na řece Rožnovské Bečvě postaven v roce 1926 majiteli vodních práv za příspěvku regulačního fondu obnosem 32 090.0 Kč. *Majitelem jezu jsou majitelé vodního práva p. Artur Bažant a Richard Hřívá ze Zašové. Tito se zavázali k udržování jezu a lícnicích zdí.*

Zašovský jez s vpusť do Zašovské strouhy, na pozadí most přes řeku Bečvu do Stříteže nad Bečvou.

Za vpusť nad Zašovským jezem začíná Zašovská strouha svou poutí k Hřívově pile.

Zašovjané tomuto vodnímu náhonu vždy říkali struha.

Strouha má svůj počátek na pravém, břehu řeky Rožnovské Bečvy, asi 200 m nížeji od Střítežského mostu, kudy do obce Střítež nad Bečvou odbočuje cesta z hlavní silnice mezi Valašským Meziříčím a Rožnovem pod Radhoštěm.

Tzv. Střítežský splav (jez Zašovský) je mohutný, masivní, má vysoký přepad a široký je asi 30 m.

Nad přepadem je na pravém břehu výpusť - zde začíná zašovská strouha. Ta protéká přilehlými polnostmi. Přibližně po 2 km pod obcí Zašová, v místní části Luhy, se jako levobřežní přítok vlévá do Zašovského potoka; ten o několik kilometrů dál tvoří pravobřežní přítok řeky Bečvy.

Strouha byla využívána k navýšení vody v Zašovském potoce při nízké hladině a k pohánění Hřívova mlýna. Zašovská Strouha je podnes v provozu. V závěrečném úseku, než se spojí se Zašovským potokem, vytváří mezi zástavbou rodinných domků příjemné a malebné prostředí.

Zašovské mlýny

Správu obce vedl od středověku dědičný rychtář neboli fojt, který si udržel výsadní postavení v obci až do zániku patrimoniálního zřízení roku 1848.

Roku 1374 byl zašovským fojtem jakýsi Ješek, který spolu s manželkou Markétou koupil fojtství za 900 gr. od Voka z Kravař. K fojtství patřil svobodný lán, krčma s právem vaření piva, moučný mlýn a třetina soudních pokut, sedmý groš činžovní.

V roce 1627 koupil zašovské fojtství jako svobodný dvůr Jan Kuča, komorník pana Žerotína za 500 zl. s moučným a pilným mlýnem a dalším příslušenstvím.

Jan Kuča mlýn „dolní pod Zašovou“ prodal roku 1669 J. M. p. k ruce panské za 200 R. Druhý zašovský mlýn, „horní“ jmenovaný, prodán byl M. Petrnáčem roku 1639 za 300 R Janovi, mlynáři z Rožnova; měl 2 složení mouční, kašovník a pilu.

Po Janu mlynáři koupila mlýn vdova jeho; tato jej poručila Janu Hřívovi, druhému manželi svému, „že ji v dlouhé nemoci její pilně opatroval a utrpení veliké s ní měl“. Roku 1779 byl mlýn ve smlouvě již ceněn 3000 R. V rodině Hřívů zůstal mlýn do doby nynější.

Hřívova pila. Vpravo protéká Zašovský potok sycený Zašovskou strouhou, voda poháněla vodní kolo vpravo na někdejší objektu.

Vodní náhon v Hrachovci

Hrachovec

Obec Hrachovec leží v bočním údolí vlevo od řeky Bečvy a zvedá se přes Vichury (471,5 m n. m.) až ke kopci Brdo (543,3 m n. m.). Obydlí se rozkládají po obou stranách Hrachoveckého potoka.

Pečeť obce Hrachovec.

Obec je prvně uváděna v listině biskupa Bruno ze Schauenburku z roku 1267.

Roku 1676 se kolem Hrachoveckého potoka, jehož prameny vyvěrající pod Brdem a sytí Hrachovecký potok (ve Škaredici na Zlámané trati v něm byla líheň pstruhů), se nacházelo pouhých 16 domů, polovina ze dřeva, další byly „tlučenky“ z upěchované hlíny. Roku 1794 měl Hrachovec 41 domů a 227 obyvatel. Roku 1991 to bylo 187 domů a 824 obyvatel.

V letech 1850–1960 náležel Hrachovec k politickému a soudnímu okresu Valašské Meziříčí, od roku 1960 k politickému a soudnímu okresu Vsetín. Od 1. ledna 1976 se Hrachovec stal místní částí města Valašské Meziříčí.

Obyvatelstvo Hrachovce se zabývalo především zemědělstvím. Na začátku 19. století byla za řekou Bečvou při silnici do Rožnova založena vrchnostenská cihelna. Obyvatelé nacházeli také obživu v Krásné nad Bečvou ve sklárně. Po první světové válce také na Křižanově pile a v Plesníkově koželužně ve Valašském Meziříčí.

Roku 1923 byly v Hrachovci tři hostince, kolář, krejčí, malíř, mlynář a dvě trafiky, po roce 1935 také keramická a šamotová továrna a obchody se smíšeným zbožím. Po roce 1950 většina živností zanikla.

Z památek je v Hrachovci železný kříž z 19. století. Nedaleko bývalého mlýna je památník zdejšího rodáka, olomouckého arcibiskupa a kardinála Františka S. Bauera (1841–1915). Uprostřed obce pak pomník obětem obou světových válek.

Vodní náhon v Hrachovci

Vodní náhon je v současnosti neznatelný a zapracovaný do zemědělských polností v rovinaté části na levém břehu řeky Bečvy. Sytil ho Hrachovecký potok a jeho přítok pramenící pod vrchem Vichury (471,5 m n. m.). Voda pak vtékala do řeky Bečvy jako levobřežní přítok pod Krásenským jezem nedaleko Sklárný v Krásně nad Bečvou, dnes Valašské Meziříčí.

Existovala také mlýnská strouha, jak dosvědčuje „Technická zpráva“ o úpravě Bečvy z roku 1937. *V km 25.480 byl v roce 1924 postaven majiteli vodních práv na mlýnské struze železobetonový komorový jez společenský s kolným přepadem za příspěvku fondu regulace Bečvy.* Přívodní strouha jezu Hrachoveckého a její odpad se nachází na levém břehu řeky Rožnovské Bečvy.

Mlýny v Hrachovci

Správu obce vedl od nejstarších dob fojt, později obecní samospráva v čele s purkmistrem a radními. Roku 1516 byl fojtem v Hrachovci jakýsi Martin. Roku 1612 podle poručení otce svého ujal fojt Mikuláš fojstství a mlýn pod Hrachovcem za 300 R na podroku po 10 R.

K fojstství patřil roku 1680 mlýn moučný a pustý mlýn pilný. *Roku 1680 stál „pilný“ mlýn pustý a fojstství i s mlýnem „múčným“ obdržel fojt Zachariáš, jenž jej zanechal staršímu synu Janu.*

Roku 1717 koupil fojstství od svého tchána Jana Zachariáše Jan Dobeš z rodu střítežských fojtů.

Mlýny bývaly původně 3, zmíněný fojtův katastrální a 2 dominikální; z těchto jeden platil 40 R činže z mlýna a 20 R z pole; *byl povinen klády vrchnosti řezati bezplatně*; druhý mlýn dominikální, t. zv. „Prostřední“ prodán byl emfiteuticky roku 1757 za 150 R a roční činži 17 R; stavení obývací a mlýnské bylo již ze staviva tvrdého.

Roku 1773, kdy vdova fojtova s dětmi *„zůstanouc v nouzi a mnohých reštách“* s povolením panským prodala mlýn, jež k fojstství náležel.

Roku 1839 koupěn byl mlýn Fr. Bauerem za 3250 zl. konv. m.; jest to rodný dům J. Em. kardinála dr. Fr. Bauera, kn. arcib. olomouckého.

Nedaleko bývalého mlýna je památník tohoto zdejšího rodáka, olomouckého arcibiskupa a kardinála Františka S. Bauera.

Dr. František Saleský kardinál Bauer - mlynářův synek kardinálem

„Prostřední“ mlýn v Hrachovci koupil roku 1839 mlynář František Bauer. Oženil se s Annou Pekárkovou z Lešné. Dne 26. ledna 1841 se jim narodil syn, kterému dali jméno po otci František.

Chlapci uplývalo dětství v ruchu okolo mlýna a hospodářství na rovině nedaleko řeky Bečvy a městečka Krásno ve hře i práci s ostatními sourozenci. Už ve škole se ukázalo, že je to chlapec bystrý. Při studiu na gymnáziu v Kroměříži, a jako bohoslovec v Olomouci, vynikal nad ostatní. Na kněze byl vysvěcen roku 1863. Titulu doktora bohosloví dosáhl roku 1869, tehdy byl jmenován profesorem Nového zákona na olomoucké fakultě. Roku 1873 byl povolán na vysokou školu do Prahy, tam se pak také stal ředitelem bohosloveckého semináře.

Činnost kněze Františka Bauera byla velmi rozsáhlá. V Praze se zapojil do práce v „Křesťanské akademii“ pro umění a „Dědictví sv. Prokopa“ pro vědy církevní. Začal se také zabývat literární tvorbou. Psal věroučné a liturgické články do Časopisu katolického duchovenstva, také kritické úvahy o nově vydaných knihách. Z němčiny přeložil naučnou knihu „Útěcha věrných duší v očistci“. K tisku upravil sv. Makaria egyptského „50 homilií duch.“ a „Apologeticum“ církevního spisovatele Tertuliana.

František Saleský kardinál Bauer.

Učenost, práce a svědomité plnění povinnosti přivedly tohoto muže, na vesnici zrozeného, bez protekce a rodových výsad roku

1882 až na biskupský stolec v Brně. Roku 1904, po uprázdnění arcibiskupského stolce olomouckého, mu byl papežem Piem X. svěřen úřad knížete arcibiskupa v Olomouci.

Už během pražských studií se kněz František Bauer zabýval křesťanským uměním. Zde pramenila jeho záliba v církevním stavitelství. Ve své

brněnské rezidenci vystavěl gotickou domácí kapli. V Sirotčinské ulici nechal podle vlastních plánů postavit kostel sv. Rodiny. Vysvětil 39 kostelů a 55 oltářů. Zřídil nový bohoslovecký seminář. Zahájil opravu a přístavbu dvou věží katedrálního chrámu sv. Petra a Pavla, který se pak stal ozdobou města Brna. V Olomouci vybudoval barokní kapli blahosl. Jana Sarkandra, kněžský seminář a dům pro konzistorní úřady. V Kroměříži arcibiskupské gymnasium.

Za zásluhy byl Jeho Apoštolským Veličenstvem vyznamenán hodností tajného rady, velkokřížem řádu Františka Josefa a řádu Leopoldova. Roku 1911 byl jmenován kardinálem sv. církve římské a byl z knížat-biskupů olomouckých kardinálem desátým.

Ani přes vysoké hodnosti a vyznamenání nezapomněl na svůj prostý původ. Do biskupského znaku přijal k uctění otcova řemesla „paleční“ mlýnské kolo. Rád se do rodného kraje vracel. Hrob rodičů a sourozenců ve Valašském Meziříčí ozdobil umělecky provedeným pomníkem.

Poblíž místa někdejšího a již zaniklého „Prostředního“ mlýna v Hrachovci byl ještě za jeho života vybudován pomník lásky a vděčnosti k rodičům. Na mohyle jsou reliéfní vyobrazení kardinála Františka Bauera a jeho rodičů. Text uvádí: „V Bývalém naproti mlýně dne 26. ledna 1841 narodil se František Bauer, kníže arcibiskup olomoucký z rodičů Františka Bauera z Šenova a manželky jeho Anny z Pekárku v Lešné.“ Pomník je datován rokem 1911. Kolem je parčík s velkými pískovcovými kameny. Vzhled místa se ani po více jak sto letech příliš nezměnil.

Jeho Eminence Dr. František Saleský kardinál Bauer, kníže-arcibiskup olomoucký, syn mlýnáře, zemřel 25. 11. 1915 v Olomouci.

*Památník kardinála Františka Bauera
nedaleko místa, kde původně stával
v Hrachovci mlýn a kde se narodil.*

O vodnících

Podle pověstí, kde byla voda, tam byl vodník. A voda byla v těch starých časech také u každého mlýna. Někteří vodníci byli chytří, jiní hloupí, inu jako lidé. Jedni lidem pomáhali, jiní škodili. A tak tomu bylo i v Rožnovské kotlině, kde se horské prameny odnepaměti mění v bystřiny a ty v potoky až nakonec v řeku Rožnovskou Bečvu, která pramení na severních svazích hory Vysoké a na své pouti Rožnovskou brázdou přijímá dvaatřicet pravobřežních potoků a také osmadvacet potoků levoobřežních. Když se Rožnovská Bečva po téměř třiceti osmi kilometrech putování na západním okraji Valašského Meziříčí spojí s Bečvou Vsetínskou, přestanou být obě Bečvou tou či onou a na své další pouti jsou obě už jen Bečva. Je nasnadě, že na toliké vodě, posbírané po svazích valašských hor, nějaký vodník být musí. Pravdaže. Není jich mnoho, ale jsou. A tady jsou jejich příběhy, jak si je podle vyprávění staříčků zaznamenali do paměti staří lidé pamětníci.

Potfora báčovský vodník

Ale tož kde tám by sa basrmani či hasrmani, jak jim staříci za jejich mladých let říkali, kde tam by sa kdesi v Báčově nabrali vodníci? Dyť enem potůček tam teče, sotva čurká, ryba sa v tých kalužinkách má s bídú co udržet. A gdyž fukne teplejší větr, hned je téj vody ešte méněj nebo vůbec žádná. Tož to zasej po zimě, co snihu kolejazů bývá hromada, že z chalup enem komíny vidět a světlůnko modrý voňavý dym z nich ide jak v chalůpkách topijá polenami ze smrkového a bukového dřeva, to gdyž potom na jaře přinde trošičku teplejší děšť, a ešte sa do sniha opře horké sluněčko, tož potom sa ten potůček rozdivočí, až strach. A myslím, že by sa v ten čas ani vodničkám divočení téj vody nezamlůvalo.

A stejně tak temu bylo aj v Bůrově a Ježovci. Kde tam by sa nabrala voda! Až hen u Skalíkovy Lúky byl neveliký pramének, co neide spať ani v nejhorúčnejším létě.

Jedenkrát, praví ten Stavinoha: „Tož pojedu do Rožnova na trh nejaký tovar prodat. A též porozhlédnuť sa po nejakém tovaru potrebném.“ Naložil na deskový vůz hrable a násady na kosu, jakési puténky, švrláky a jiné dřevěné zboží, co za dlúhej zimy při pecku pilečkú, sekyrkú, porízem aj krívakem zhotovil. A že nakúpí jakési živobytí, robě vyšívanů šatku pro větší parádu a děckám hen po engliši. A tož zapráhnul Fuksu. Koník byl o málo větší než pes u bůdy, nebo jak trochu odrostlejší koza, šak aji tak sa mu vychrtlý hřbet vlnil vystůplýma žebrámi. A tož vijó, pojďme, hybaj, je do Rožnova daleko.

A tož furt sa mu po téj cestě cosi nezdálo. Chvilama jak kdyby gdosi šlajf přitahoval. Dyť z Bácova od Lípy je to pořáď dolů s kopca, pořáď a pořáď. A on aby furt koníka pobízal: „Tož hybaj! Či sa ti neskej do města nechce, podívat sa na pěkné robý?“ Ale tož moc to pobízání nepomáhalo. Jak kdyby namísto hrablí a tých nekolika dřevěných cetek vezli pořádně naloženů fůrku hnoja, či zlatý poklad. „Tož pohni, povědám, lebo s takovú bude po jarmaku, než sa do Rožnova dokodrcáme. A než potem zpátky dojedeme do Bácova, tož najisto zatmíme.“

Až potom, když sa ohlédnul, jak kdyby sa tam na zadku na tém vozi cosi mihlo. A tož který čerchmant sa chce zadarmo do Rožnova svézt a podívat? Stavinoha sa ohlédne pořádnějc - nic tam nevidí. Tož jede dál. Ale když po chvilce okem enem tak mžurkne, zasěj jak kdyby jakýsi stín. Podívá sa pořádně, zasěj nic. Mžurkne jedným okem, už ta potfora jakási je tam zasěj.

„Tož ideš z mojiho voza!“ křikne Stavinoha. Aj bičem švihnúl. A zasěj nic. A po chvilce zasěj cosi. A koník celý uřícený, len tak tak že nohými na rožnovský rynek doplandál. A tam sa ten Stavinoha ohlédne, tým mžiknutím kdosi seskočil z jeho voza a pryč, hned sa ztratíl mezi lidma.

A ten Stavinoha sa ide podívat bližej, tož všecko dřevěné zboží v zadní části vozu mokré. A ludé nahlížajů a celí udivení sa doptávajů: „Tady v Rožnově jasné sluněčko, už druhý týdeň ani kapka z oblohy nespadla, tož či v Bácově přšelo?“

A tehdy si ten Stavinoha povědal: „Určitě potfora bácovský vodník, jakýsi hastrman či basrman.“

Ale dobře prodál. Těž aji dobře nakúpil cosik robě aj děckám. Sobě kapečku gořalky do břucha na lepší zažití. A když sa potom z jarmarku vracál, tož nic, kobyłka si tam do tých vrchů vykračovala jak kdyby nic. Snád, že sa ten vodník odvezl zpátky do Bácova s jiným formanem, lebo sa z Rožnova vypravil kdesi jinde do světa. To už sa ten Stavinoha nikdy nedozvěděl.

Jak to bylo s vodníkem Škrabolů

Třebaže je to k neuvěření, aj na nekerých potokách tam hen v horách, třeba až na praménkách sa drželi vodníci. Šak si o večeroch babska při drhlání peří vykládaly o hasrmanoch a basrmanoch, nekde jim pravili aji basrymani a všelijak. Ale málokomu sa poštěstilo nekerého z tých potvor spatřit, natož sa s ním potkat.

Byli tam v tých horách většinů hasrmani, kerým sa přestalo líbit u rušných rybníků kolem Vodňan a Prachatic, aji inde v kraji, kde má každá dědina rybník, nebo aj nekolik. Mezi tamtýma bohatýma vodníkama byl na prvním místě pantáta vodník, potem panimáma vodnice. A tých ostatních děcek, bratranců a sestřenic, vodnických strýců a tetek, staříčků, stařenek aj prastaříčků, či pra-pra-prastaříčků vodníků tam je jak meteje. Rybníky plné kaprů a štik a candátů, až všeckým vodníkom svítily od tých dobrot huby a břušiska měli jak bečičky. Tam na tých rybníkách pořádají za měsíčního úplňku a skřehotání žab vodnické bály. Rušno je tam pokaždé, až z toho brní hlava. A tož potem do tých hor sa tlačá vodníci, co si chcú užít trošku klidu.

Baj není to život kdesi v horách na bystrince na výskání. Leda sem tam nějaká bídná mřenka sa ve vodě mihne. Šak podle toho ti vodníci vypadali, každý jak vysušená tříška.

Tam v tých horách kdesi nad Zašovů žil dřevorubec Vavruša, podtrínal v lesi stromy, řezal kmeny pilů na menší kůsky. Potem zasej honem honem kolem chalůpky obdělát bídné políčko. Těžků práci měl, enem samá dřina, radosti málo. Malá chalůpka na mýtince jak na vymalovaném obrázku.

To sa ví, že Vavruša o vodníkovi věděl, dyť co deň chodil kolem bystřinky stínať les. „Co si takový smutný,“ zeptal sa ho raz. „Ále,“ mávnul vodník ruků. „Od toho vysedávání na vrbě mám už toťkaj celé gatiska prodřené. A nedaří sa ně ich zašiť, ani když je měsíc v úplňku a světlo od něho jak za bílého dňa.“ „Tož daj gatiska sem, šak tu chvílu bez nich vydržíš. Hned ich budeš měť zalátané a jak nové,“ nabízal Vavruša. „Co ty bys dokázal týma rukama ztvrdlýma od kácání stromů a pantočiska a velkýma jak lopaty, když mně sa práca s jehlů a niťů nedaří?“ odpověděl vodník. „Tož ne já,“ zasmíl sa Vavruša. „Šak je v chalůpce žena Veronika, ta umí s jehlů dobře zaobcházet. Šak pohleď na moje festovní gatě, to je její práca.“ A tož tak sa aji stalo a vodník, když měl gatiska zalátané, tož byl náramně spokojený.

Tak sa tam v tém Olšovém držel mezi vodníkem a Vavrušů kamaráďsoft. A když raz z jakési neopatery začal Vavrušovu dřevěňu chalůpku olizovat ohnivý panáček, zdvihnul vodník Škrabala z bystřinky vodu a chvístnul ju rovno do plameňů, hned bylo po ohni. A jindy praví vodník: „Smýkáš sa s dřevem z hory na dolinu, proč ho nepúšťáš po vodě?“ A Vavruša na to: „Kde bych tady nabral splavnů vodu?“ Ale domluvili sa. Tam v hoře, jak je trošku rovinka, tam přehradili bystřince tok, hned sa tam rozlélo pěkné jezírko. Vodník měl trošku věc vody pro to svoje vodnické živobyťi a dřevorubci, když měli narůbané a nařezané, naházali polénka do jezírka, otevřeli hrázku a měli dřevo šupem až dolů v dědině.

A jednu povídá Vavruša vodníkovi: „Pořád vysedáváš sám a posmutnělý, proč nezajdeš mezi nás lidi?“

„V tomtoť?“ ukáže vodník Škrabola na vodnické háby.

Tož mu Vavruša donésl jedno ibřišní oblečení, co měl v chalupě navěc. Šak co, jaksi bylo, jaksi bude. A donés vodníkovi aji husle po tatovi, ať zkusí na skřipky vylúdiť jakůsi muziku. A vodníkovi to šlo, pravdaže. Tož ho o nejbližší sobotě vzal Vavruša do hospody, ať na ty skřipky pomože kapele hrát. Hned bylo v knajpce veselejší, lidé tancovali, robám sukně létaly až do pasu. Všeci byli spokojeni. Kapelmajstr, hospodský, tanečníci, aj vodník. Šak nikdo ani nepoznal, že ide o vodníka, tak umně na ty skřipky hrál a při tem vypadal jak kdekerý chlap z tých hor. Akorát sa divili, že tam na tem pódiu sa po každém bále a po každé tancovače objevila kaluž vody. No, dřevorubec Vavruša věděl o co ide, ale byl potichůčky, nikomu nic nepravil. A tak to tam v tém Olšovém ide snáď až podnes.

O jednom vodníkovi

Na Čantoryjách býval jakýsi Valošek. Nebyl moc chytrý, ani moc hlupý, tak akorát. Ale mama s ním měla zprvu starost. Co sa nachodila kvulivá němu namodlit' k Panence Marii Zašovské, aby si ten ogar konečně našel nějaků robu, dovedl ju do stavení a začal hospodařit, aby si ona mohla od práce konečně odpočinuť. Aji do Stračky sa chodila modlit' k jeskyňce s Panenků Mariů Zašovsků. Aji téj svatěj vody kolikrát z tého prameňa přinesla a vařila z ní všelicos a také dávala synkovi, aby sa v ní umyl a při tem odřikával modlitbu. Všecko nadarmo. Potem sa teho úkolu ujal stryk Ficek, dohazovač, a prý sa mu eště nestalo, aby nekerů vdavekchtivů robu neudal nějakému chlapovi, nebo nekerého chlapa neoženil. Mama Valošková mu podstrojovala a on seděl, hubu masnů, gořalenku ucrmbával a pořád dokola: „Nic sa nebojte, matko, do podzimku máte nevěstu v chalupě.“

Eh, tací dohazovači, darmožrůti, huby plechové, enem by jedli, pili a slibovali. Je pravda, stryk Ficek vodil do chalupy jakési robska, ale Valoškovi sa zdála byť jedna ošklivá, druhá moc stará, další pochramkávala, nebo si kerási zasěj během námluv prdla – tož taková to byla s námluvama patalija. Stryk Ficek sa pokažděj dobře najed, dobře si vypil, žádný užitek z něho nebyl.

Ale přecaj sa ten Valošek jaksi rozkýval. Léto teprve začínalo, sám od sebe přived si do staveňá cěrku. Jeden týdeň ju přived ukázat, druhý týdeň domlůval zdavky, třetí týdeň byli svoji.

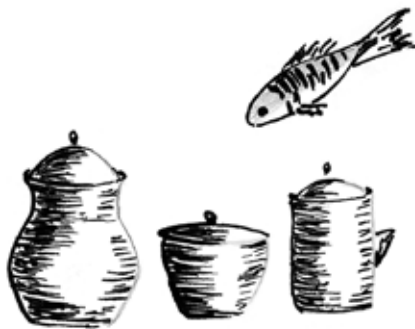
Právě byly sena, když sa brali. Lůka pod horů v Březičí pokosená, sluněčko stěbla pěkně přesušalo. Valošek s tů svojů květinků pilně trávu přehazovali a na noc uhrabávali do pěkných kopek, aby rosa trávu zbytečně nemácala. Enemže ráno přijdů na tu lůku v Březičí, kopky rozházané. „Tož kerý čerchmant? Jistotně lesní zvěř, nebo kerýsi závistivý sused.“ Trávu přes deň zas převracali, sušili a na noc shrabali do kopek. Ten Valošek praví: „Schovám sa tady v kříbí, podívám sa, co za potfora nám tady paskudí.“ A tak to udělal.

Právě byl v tu dobu úplněk, tož měsíc svítil jak kdyby ho chvilu před tým vyleštil sidolem, pěkně na celů lůku bylo vidět. A ten Valošek, muselo byť chvilu před půlnoců, vidí jak sa od lesa, co byla taková studánka,

bere takové chlápja. Valošek sa podívá pořádně a on to vodník. Dlouho ho v těch místech nikdo neviděl, až si lidé mysleli, že sa odstěhoval kdesi za lepším, ale on pořád zůstával u té studánky, byl tam. A hned ten vodník k první kopce a začal to nedosušené seno rozhazovat. A potom k další. A tož ten Valošek nevěděl, co včil, esli by mu ten vodník třeba nějak neublížil. Tož vzal kamének a lup – měl dobrů trefu, klepnul vodníka rovno po té jeho palici. Vodník sa ohlíží, rozhlíží, co to, nikde nikoho nevidí, enem měsíc na obloze, jak kolo vysoko nad hlavů, tož mu praví: „Něrob mně takovou neplechu, měsíčku, dyť vidíš, co mám eště rozhazováň.“ A zasej sa dal to téj daremnéj práce. A ten Valošek zasej vzal kamének a lup – vodníkovi zase rovno po palici. No včilej už toho měl vodník dost. Zaťatů pěstů pohrozil měsícovi na obloze: „Když si takový oštera, tož já tu nemusím byt, možu robiť neplechu na Pahrbkách nebo v Léští. Tady v Březičí si s tým dělaj pořádky sám, jak uznáš za vhodné.“ Zebral sa a odskákal kdesi jinde.

A v Březičí byl od tej chvíle klid. Aji od té studánky u lesa sa ten vodník odtáhl kdesi jinde do nejakej větší vody, beztak už mu bylo v té studánce těsno.

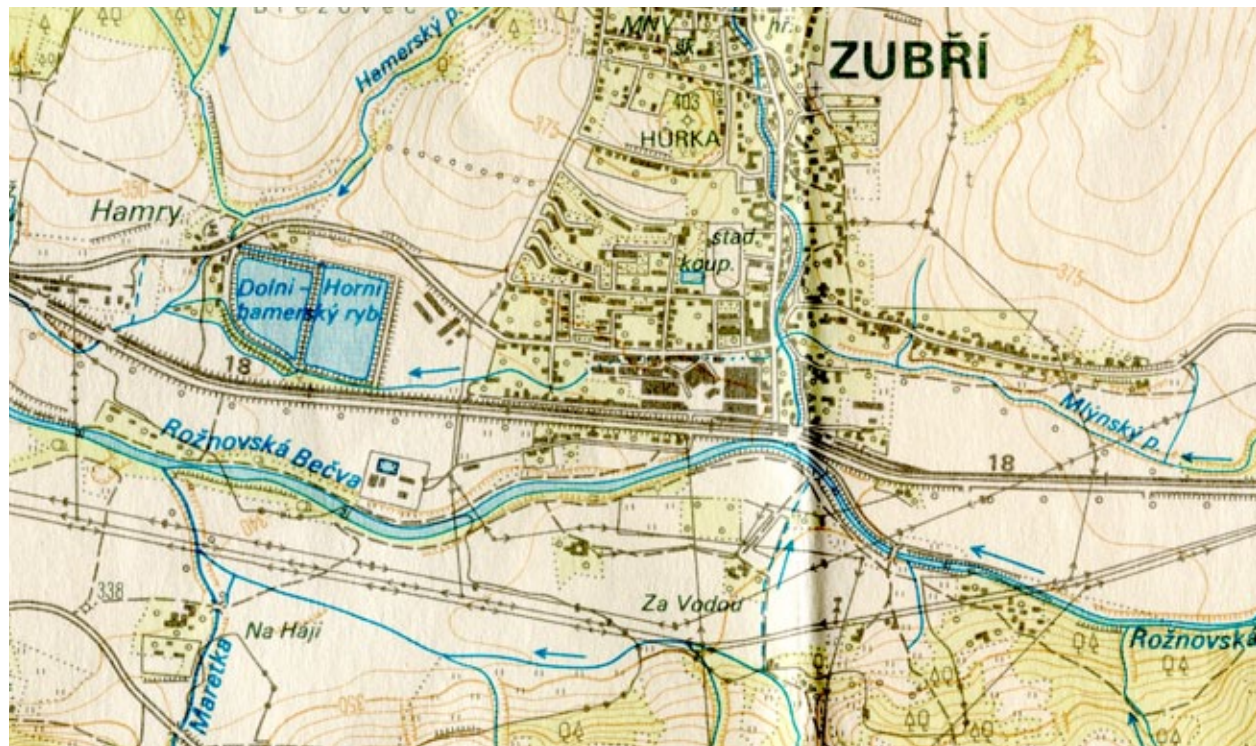
O nejakých vodníkoch už sa od té doby neukázala žádná zpráva. Enem sa praví, že od těch časů ten Valošek s tů svojů robů žili tam v těch Čantoryjách spokojeně. A možná žijů podnes.

- Baletka Ladislav, Koláček Jan:** Zubří 1310-2010 Cesta ke kořenům. Vydalo Město Zubří r. 2010 s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky.
- Domluvil Eduard:** Val.-Meziříčský okres. Nákladem Musejního spolku. V Brně 1914.
- Koláček Jan st.:** Zuberské noviny, Povídání o Zubří, 2/2005.
- Kramoliš Čeněk:** Ročenka města Rožnova pod Radh. a osad v okrese. Nákladem Městské spořitelny v Rožnově pod Radh. 1931.
- Kramoliš Čeněk:** Rožnovský okres. Nákladem Musejního spolku. V Brně 1907.
- Kudlák Jaromír Ing.:** Třicet let výkonu rybářského práva na revíru Bečva Rožnovská č. 2, duben 1999.
- Matějčík Josef Ing., CSc.:** Povodí Moravy, Hospodaření s vodou v povodí 1966-96; vydalo Povodí Morava a. s., Brno 1996.
- Okres Vsetín. Vydala Hvězdárna Valašské Meziříčí, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a Okresní úřad Vsetín. 2002.
- Okres Vsetín. Vydalo Nakladatelství Profil v Ostravě v roce 1987.
- Technická zpráva pro vodoprávní kolaudaci III. Stavební trati Rožnovské Bečvy, Správa regulace Bečvy ve Val. Meziříčí, září 1937.
- Vodoprávní kolaudační aparát, Technická zpráva, úprava Bečvy Rožnovská městská, Stavební správa zemědělsko-technická v Horní Bečvě, duben 1936.
- Zlínský kraj, města a obce zlínského kraje, Proxima Bohemia spol. s r. o., Rožnov p. Radh. 2004.
- Zašová. Vydala obec Zašová, 2003.

Zuberský vodní náhon

mapa © Český úřad geodetický a kartografický, 1986, 1 : 25 000

Rožnovská strouha

mapa © Český úřad geodetický a kartografický, 1986, 1 : 25 000

Zašovská strouha

mapa © Český úřad geodetický a kartografický, 1986, 1 : 25 000

Mediální partner časopis Rožnovský prostor.

Text © Richard Sobotka, 2014

Ilustrace © Bára Sobotková, 2014

Fotografie © Richard Sobotka, 2014

Grafická úprava © Jakub Sobotka, 2014

Tuto elektronickou verzi vydal autor
ve spolupráci s Dušanem Žárským – ŽÁR, www.zar.cz
1. vydání v elektronické podobě

ISBN: 978-80-86725-40-6